

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

Фінансова система Європейського Союзу

Студента 2 курсу, 3 групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Міжнародні фінанси»

Бицюка
Ярослава
Олександровича

Науковий керівник
К.е.н., с.н.с.

Белінська Ганна
Василівна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Кучер Галина
Вікторівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади створення та функціонування фінансової системи Європейського Союзу.	
1.1. Економічна інтеграція країн Єврозони як базис для створення єдиної фінансової системи.	6
1.2. Валютно-фінансова конвергенція та її вплив на економіку країн ЄС.	11
РОЗДІЛ 2. Проблеми функціонування та розвитку фінансової системи Європейського Союзу в умовах глобальних економічних криз.	
2.1 Особливості функціонування фінансової системи ЄС в післякризовий період.	16
2.2. Процеси бюджетної консолідації в Європейському Союзі як засіб подолання економічної рецесії.	24
РОЗДІЛ 3 Напрями подальшої трансформації фінансової системи Європейського Союзу в умовах глобалізації.	
3.1.Удосконалення фінансової політики ЄС як фактор підвищення стійкості економіки в умовах прогнозованої фінансової кризи.	33
3.2. Шляхи подальшої трансформації фінансового сектора Європейського союзу у сталу фінансову систему.	42
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Коли мова йде про економічну інтеграцію політично незалежних держав, неминуче виникає потреба у гармонізації фінансової системи. Про це, зокрема, свідчить досвід Європейського Союзу, створення і подальший розвиток якого, безпосереднім чином пов'язані саме з процесами гармонізації фінансових систем держав – членів.

Дослідження становлення та трансформації фінансової системи Європейського Союзу сьогодні є дуже актуальним. Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 рр. зачепила багато країн. Проте, в жодній частині світу вона не спричинила такої потужної та тривалої соціально-економічної та політичної дестабілізації, як в ЄС, і передусім – в Єврозоні. А пандемічна криза 2020 року остаточно переконала в тому, що фінансова система ЄС потребує докорінної перебудови.

Реалії доводять, що інтеграція фінансової системи сама по собі не є запорукою успішного зростання, а лише може прискорити позитивні економічні зрушення, що вже розвиваються всередині країн-членів. Нажаль, в Європейському Союзі переваги інтеграції в умовах глобальної фінансової кризи не змогли розкритися в повній мірі, а складність бюрократичних процедур формування та узгодження фінансово-економічної політики не дозволила своєчасно реагувати на нові виклики.

Аналіз попередніх публікацій. В останні роки питання, які стосуються розвитку фінансової системи Європейського Союзу, досліджували С.Я. Боринець, А.В. Верига, В.М. Виноградня, М.І. Карлін, О.П. Онуфрійчук, Т.А. Черемісова, Н.С. Шапран та ін. Також вагомий внесок у дослідження формування та використання бюджету ЄС зробили такі вчені, як І.М. Боярко, О.В. Дейнеко, Н.А. Дехтяр, А. Кулай, Ю.І. Маркуц, та ін.

Проте, проблема побудови єдиної фінансової системи країн-членів ЄС та її трансформація в умовах кризи залишаються дослідженими недостатньо.

Тож, метою даного дослідження є узагальнення унікального досвіду ЄС щодо створення та функціонування єдиної фінансової системи та системи наднаціональних фінансових інституцій та їх трансформація в умовах глобальної фінансової кризи.

Мета визначає основні **завдання дипломної роботи**:

- 1) розкрити сутність економічної інтеграції країн Єврозони як базису створення єдиної фінансової системи;
- 2) дослідити теоретичні засади валютно-фінансової конвергенції та розкрити її вплив на економіку країн Європейського Союзу;
- 3) розкрити економічну сутність та призначення Бюджету ЄС як інструменту інтеграційної політики;
- 4) узагальнити недоліки політики інтеграції фінансових систем країн Європейського Союзу в умовах глобальної кризи;
- 5) дослідити стан спільних фінансів ЄС, джерела надходження та напрями витрачання бюджетних коштів;
- 6) узагальнити досвід забезпечення бюджетної консолідації фінансової системи ЄС через створення та вдосконалення інституційно-регуляторної бази функціонування бюджетної системи;
- 7) обґрунтувати зміну пріоритетів фінансування з бюджету ЄС у післякризовий період;
- 8) визначити причини та наслідки послаблення бюджетних правил в ЄС умовах призупинення дії Пакту стабільності і зростання;
- 9) розвинути наявні теорії щодо перспектив розвитку Європейського Союзу та обґрунтувати найбільш вірогідний сценарій подальшої розбудови Єврозони та ЄС;
- 10) обґрунтувати практичні рекомендації щодо удосконалення фінансової політики Європейського Союзу в умовах фінансової кризи.

Об'єктом дослідження випускової кваліфікаційної роботи є фінансові відносини країн Європейського Союзу.

Предметом дослідження випускової кваліфікаційної роботи виступають теоретичні та практичні питання формування та функціонування фінансової системи Європейського союзу.

При написанні дипломної роботи були використані такі **методи**:

–*системний та структурний аналіз* – при розкритті сутності та особливостей функціонування фінансової системи ЄС;

–*статистичний аналіз* – для оцінювання післякризового стану економіки країн ЄС та узагальненого аналізу динаміки їх фінансових показників;

–*табличний* – для групування статистичної інформації, приведення її до табличного вигляду;

–*порівняльний та факторний методи* – при узагальненні досвіду подолання рецесії в країнах ЄС, яка викликана епідемією COVID-19;

–*наукового абстрагування та синтезу* – при розкритті шляхів подальшого удосконалення фінансової політики ЄС як фактору підвищення стійкості економіки в умовах фінансової кризи.

Інформаційну базу дослідження становили статистичні та аналітичні матеріали органів управління Європейського Союзу, таких як: Європейська Комісія та Європейський центральний банк, дані статистичних щорічників та інформаційних бюлетенів, відповідні підручники та монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів. Отримані в процесі дослідження теоретичні та практичні результати комплексно і системно описують важливу наукову проблему – подальшу стратегію розвитку фінансової системи Європейського союзу в умовах післякризової трансформації даного угруповання.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.

1.1. *Економічна інтеграція країн Єврозони як базис для створення єдиної фінансової системи.*

В сучасному глобальному середовищі все частіше і більше говорять про таке явище як інтеграція. Більшість дослідників інтеграційних процесів зазначають, що в основу інтеграції закладені передусім економічні міркування: спочатку відбувається інтернаціоналізація всього суспільного життя, яка прискорюється науково-технічним прогресом та зростанням взаємозалежності економік. Зокрема, канадський політолог Т.Раковська-Хармстоун, вважає, що інтеграційні процеси потрібно розуміти винятково як об'єктивну економічну закономірність, зокрема як необхідність розширення масштабів виробництва, вихід виробничих циклів за національні кордони [38].

Проте, подібне трактування причин інтеграційних процесів, на мою думку, є однобоким, адже принципово важливою проблемою пояснення феномену інтеграції виступає співвідношення економіки та політики. Так, британський дослідник П. Уайлз[41], вважає, що інтеграційні процеси мають передусім політичні причини і є політичною дією: об'єктивний історичний процес веде до досягнення політичної єдності держав, тож він повинен свідомо регулюватися та керуватися, а економічні переваги можуть бути незначними.

Американський вчений Дж. Капоразо не відкидає обидві теорії, вважаючи, що хоча інтеграційні процеси і базуються на економічних факторах (інтернаціоналізація господарських зв'язків, міжнародний поділ праці і т. д.), проте переслідують і політичні цілі, які є більш важливими [20].

Щодо самого явища інтеграції також не вшухає дискусія: частина науковців вважають інтеграцію процесом, інша частина – сукупністю відносин[28]. При цьому зазначається, що «інтеграція як процес» має глобальні масштаби, а «інтеграція як відносини» формується шляхом трансформації економічного, політичного та соціального стану окремих територій, регіонів[5].

Відомий український вчений Д. Г. Лук'яненко досліджує міжнародну економічну інтеграцію і як відносини, і як процес, зауважуючи, що в першому випадку їй має бути властива відсутність будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів, а в другому – стирання відмінностей між економічними суб'єктами – представниками різних держав [25].

Тож, підсумувавши все сказане вище, міжнародну економічну інтеграцію можна визначити як: «високий рівень міжнародних економічних відносин, за якого процес господарсько-політичного об'єднання країн відбувається на основі міжнародного поділу праці та здійсненні узгодженої міжнародної торговельно-економічної політики» [26].

Найбільш успішною та найбільш досліджуваною на сьогодні спробою інтеграції можна сміливо вважати об'єднання Європейських країн, яке почалося після Другої світової війни та призвело до створення Європейського Союзу (ЄС) [33]. Усі дослідники сходяться в думці, що в ЄС політична інтеграція просувається набагато повільніше, ніж економічна. Це не є дивним, оскільки європейські держави – члени ЄС завжди мали високі показники взаємної торгівлі (на межі 20-21 ст. вони перевищували 60% зовнішньоторговельного обороту). Співставними є також цифри у сфері взаємних інвестицій, мобільності робочої сили та ринків капіталу тощо.

Першим етапом становлення ЄС вважається підписання Паризького договору щодо створення Європейського співтовариства вугілля та сталі 18 квітня 1951 р. між Францією, Італією, Німеччиною, Бельгією, Люксембургом та Нідерландами. Після цього, усі наступні роки країни ще більше посилювали економічні зв'язки.

У сучасному вигляді Європейський союз було створено на основі Європейських Співтовариств у 1992 р. Договором про Європейський Союз, відомим як Маастрихтський договір, що вступив в силу 1 листопада 1993 року [33]. Головна мета договору – підготовка до створення Європейського валютного союзу шляхом введення спільної валюти, а також запровадження елементів політичного союзу.

Оцінюючи сьогодні еволюційний шлях даного інтеграційного об'єднання, важко не помітити тенденцію переростання ним меж державного суверенітету, наслідком чого стала передача значного об'єму повноважень і прав наднаціональним органам і поглиблення інтеграції в інституційній сфері. Наднаціональні органи приймають закони в межах функцій і повноважень, добровільно переданих їм національними державами, тому закони окремих країн не можуть суперечити законам співтовариства. При цьому, необхідно мати на увазі, що традиційний для держав поділ органів влади на законодавчі, виконавчі та судові для ЄС не характерний. Якщо Суд ЄС можна вважати судовим органом, то законодавчі функції належать одночасно Раді ЄС, Європейській комісії та Європарламенту, а виконавчі - Комісії та Раді ЄС [44].

Закономірним результатом розвитку економічної інтеграції європейських держав стала гармонізація фінансових систем країн – учасниць Євросоюзу. Тож сьогодні сміливо можна говорити про інституційно оформлену фінансову систему ЄС. Фінансова система Європейського Союзу є багаторівневою, має централізований міждержавний фонд грошових коштів – Євробюджет, який об'єднує переважну більшість спільних фінансових фондів.

Бюджет ЄС – основна фінансова база інтеграційних заходів в межах Союзу, важливий інструмент наднаціонального регулювання економіки країн-учасниць. Як суспільна категорія – це також сукупність економічних відносин ЄС і країн-членів із забезпечення завдань і функцій наднаціональних інституцій [36].

Основним джерелом наповнення бюджету ЄС є власні ресурси. «Власними» вони називаються тому, що належать ЄС відповідно до законодавчої бази і сплачуються державами-членами без прийняття додаткових рішень. Також ЄС не приймає рішень, які можуть мати суттєві наслідки для бюджету, без надання гарантій щодо можливості фінансування в межах власних коштів [44].

Бюджет Європейського союзу формується згідно з **Багаторічною фінансовою програмою** – семирічним планом доходів та витрат, який балансує пріоритети ЄС з його фінансовими можливостями. Багаторічна програма не є бюджетом Євросоюзу на сім років, проте, вона забезпечує основу для фінансового

планування створюючи умови для того, щоб витрати ЄС були передбачуваними і залишалися в узгоджених межах. Це дозволяє Європейській співдружності ефективно провадити довгострокову фінансову політику.

Бюджет ЄС забезпечує різноаспектну фінансову діяльність починаючи від розвитку сільської місцевості та охорони навколишнього середовища. Комісія, Рада та Парламент беруть участь у визначенні розміру бюджету та його розподілі, проте саме Комісія відповідає за витрати.

За даними ЄС, доходи бюджету поділяються на чотири категорії [44]:

1. Традиційні власні ресурси – це переважно імпортне мито за ввезення товарів до країн ЄС. Митами обкладається більшість продукції, що імпортується на митну територію Спільноти.

2. Ресурси, засновані на ПДВ. Податок на додану вартість – це податок, який сплачується від продажу товарів (робіт, послуг) на території Європейського Союзу і розраховується країнами – членами ЄС за єдиною системою, що визначена директивами Ради ЄС, прийнятими в різні роки.

3. Ресурси, засновані на валовому національному доході (ВНД або ВВП) усіх держав – членів ЄС, запроваджений із 1988 р. Сьогодні вони утворюють найбільше джерело доходів.

4. Інші доходи становлять приблизно 1–5% загального бюджету ЄС і включають: відсотки за вкладями або за простроченими платежами, штрафи з підприємств за порушення конкуренції або інших законів, податки із заробітної плати співробітників ЄС, внески країн – членів ЄС для фінансування громадських програм, платежі, що не входять до організацій ЄС, будь-які інші кошти, що залишилися від попереднього бюджету.

Принципи побудови бюджетної системи ЄС порівняно з принципами національних бюджетних систем підтверджують бажання максимально зберегти бюджетну самостійність держав-членів, основою якої є внутрідержавна бюджетна децентралізація. Водночас застосування наднаціональних механізмів сприяє стиранню кордонів, розмиванню основ класичного суверенітету [36]

До основних принципів бюджетної політики ЄС належать принципи: єдності

і бюджетної точності, щорічності, рівноваги, розрахункової одиниці, універсальності, специфікації, розумного фінансового менеджменту та прозорості. Вони прописані в Регламенті Ради № 1605/2002 від 25 червня 2002 р. щодо фінансового регламенту, що застосовується до загального бюджету європейських спільнот [4].

Не менш важливим аспектом, з погляду організації фінансової системи ЄС, є синхронізація податкових систем і гармонізація податкової політики. Від самого моменту формування єдиної валютно-фінансової політики в Європейському Союзі діє інституціональна система, що складається з незалежного Європейського центрального банку (ЄЦБ) і національних центральних банків держав-членів, які прийняли євро (про що я вже згадував). Разом з тим, податкова і бюджетна політика залишається в руках окремих національних органів [45]. Синхронізація податкових систем передбачає не тільки зближення податкових структур, механізмів стягнення, величини податкових ставок, а й в цілому проведення країнами-учасницями узгодженої (гармонізовано) податкової політики. Гармонізована податкова політика означає, що автономне використання податкових інструментів країнами ЄС знаходиться під контролем наднаціональних керівних органів, які, ґрунтуючись на спільних інтересах всіх членів, визначають податкову політику кожного учасника.

Невід'ємним елементом гармонізації є також валютна інтеграція через реалізацію спільної валютної політики і запровадженні єдиної валюти. Це потребує формування наднаціонального механізму валютного регулювання, створення міждержавних фінансових організацій. Валютна інтеграція поглиблює фінансову інтеграцію, створюючи єдиний економічний простір, проте посилює внутрішні протиріччя, адже у результаті прийняття у 1997 р. Пакту стабільності і зростання уряди країн Єврозони позбулися права безпосередньо впливати на економічну кон'юнктуру за допомогою грошово-кредитних інструментів, які стали прерогативою Європейського центрального банку (ЄЦБ). ЄЦБ забезпечує значну монетарну керованість всієї фінансової системи ЄС, виступаючи її важливою стабілізуючою основою.

Також в фінансовій системі Європейського Союзу триває процес уніфікації в банківській сфері та створюється єдиний ринок банківських послуг. Крім того, вживаються заходи щодо полегшення організації операцій з мобілізації капіталів на фондових біржах і ринках капіталу. Так, вже діють єдині правила, які регулюють питання емісії та обігу цінних паперів.

1.2. Валютно-фінансова конвергенція та її вплив на економіку країн ЄС.

Важливою частиною економічної інтеграції країн ЄС стала валютно-фінансова інтеграція. Тож дане питання потребує більш детального розгляду.

Відомо, що умови переходу держави – члена ЄС від національної валюти до євро отримали назву «умови конвергенції» (від лат. *convergo* – «зближувати»), і саме вони стали основою гармонізації фінансових систем країн Єврозони.

У другій половині XX століття під конвергенцією західні вчені розуміли зближення капіталізму і соціалізму як двох типів індустріального суспільства на схожій технологічній основі. Сьогодні соціологи і економісти активно використовують цей термін в дослідженнях нерівномірності соціально-економічного розвитку територій, територіальної диференціації та інтеграції регіонів в інтересах їх згуртування і зміцнення (консолідації).

Тож, з економічного погляду, **конвергенція** — зближення економічної політики країн, зменшення розриву в показниках економічного розвитку між ними, вирівнювання соціально-економічного розвитку у рамках інтеграційного об'єднання. Критерії конвергенції — макроекономічні та інституціональні умови, дотримання яких надає право вступу до інтеграційного об'єднання.

Від самого початку інтеграційних процесів в Єврозоні, великого значення набула гармонізація бюджетних процесів в країнах-членах. Передусім мова йшла про гармонізацію та уніфікацію національних бюджетів, а це, в свою чергу, вимагало уніфікації бюджетної документації, статистики та решти бюджетних процедур. Поступово увага зміщувалась на вирівнювання частки бюджетних

доходів у ВВП, гармонізацію структури бюджетів; координацію бюджетної та гармонізацію податкової політики. Реалізація цих конвергенційних процесів відбувалася поступово.

Так, на початку 60-х років XX ст. було розроблено програму гармонізації національних бюджетів, яка передбачала вирішення технічних питань: розробку рекомендацій з уніфікації бюджетної статистики і зближення структур національних бюджетів, їх зіставлення та аналіз тощо.

Але вже у 80-х роках XX ст. перед економікою ЄС постали завдання зниження рівня інфляції, досягнення стійких темпів економічного зростання, підвищення рівня зайнятості, стабілізації платіжних балансів. Відповідно до цих завдань Комісія ЄС визначила основні напрями у сфері бюджетної політики:

- скорочення дефіцитів державних бюджетів,
- збільшення частки бюджетних коштів, які направляються на інвестування;
- перекваліфікація робочої сили
- зниження виробничих витрат;
- посилення контролю за рівнем соціальних витрат. [2]

А підписання у 1992 році Маастрихтської угоди стало фундаментом, на якому всі наступні роки Європейський Союз будувався вже як єдиний економічний простір. Важливими положеннями Маастрихтської угоди стали:

- поглиблення інтеграційних економічних процесів у результаті утворення економічного і валютного союзу країн-учасниць. Для цього країни координують найважливіші напрями своєї економічної політики (її фінансову, бюджетну, податкову, кредитну, науково-технічну зовнішньоекономічну, структурну, інвестиційну та регіональну складові);
- поглиблення єдиної соціальної політики шляхом скорочення соціально-економічних відмінностей між країнами, зокрема вирівнювання рівнів реальної заробітної плати, уніфікація витрат на розвиток освіти, охорону здоров'я, соціальне страхування, допомоги по безробіттю та ін.;

- посилення та розширення наднаціонального регулювання макроекономічних процесів, зокрема розширення повноважень наднаціональних органів (Ради міністрів, Європарламенту та ін.), формування цілісної економічної і соціальної інфраструктури, здійснення єдиної промислової політики, для посилення конкурентоспроможності продукції;
- посилення ролі наднаціонального законодавства у сфері розвитку внутрішнього ринку, культури, судочинства тощо;
- зміцнення політичного союзу, що передбачає проведення єдиної зовнішньої (у тому числі оборонної) політики, контролю за озброєнням у Європі, єдиної імміграційної політики, боротьби з організованою злочинністю тощо.

Також підписання Маастрихтської угоди символізувало і початок якісно нового етапу валютно-фінансової інтеграції європейських країн. Вона (угода) визначила п'ять основних критеріїв валютно-фінансової конвергенції, необхідних для приєднання до економічного та валютного союзу:

1. забезпечення фінансової стабільності через **обмеження державної заборгованості**. Відношення держборгу до **ВВП не мало перевищувати 60 %**;

2. запобігання надмірному бюджетному дефіциту, через встановлення його максимальної величини. **Дефіцит бюджету – не більше 3 % ВВП**;

3. досягнення цінової стабільності через стабільність цін і середніх темпів інфляції. **Рівень інфляції** не повинен перевищувати більше ніж **на 1,6 %** середній показник інфляції у трьох країнах ЄС з найнижчими її показниками;

4. **формування ціни на довгострокові державні боргові зобов'язання**. Ставка не повинна перевищувати більш ніж на 2% середнє значення відповідних ставок у країнах з найнижчою інфляцією [32].

5. дотримання протягом останніх двох років **діапазону коливань валютних курсів**. Відхилення величини обмінного курсу національної валюти не повинне виходити за граничні значення, передбачені Механізмом валютних курсів країн — членів ЄС (діапазон – 15 %) [66].

З 1996р. країни-члени мали проходити раз на два роки спеціальний моніторинг щодо дотримання ними критеріїв конвергенції.

Проте, практичне впровадження вимог Маастрихтської угоди, що мали сприяти вирішенню актуальних проблем розвитку, всупереч очікуванням виявилось вкрай проблемним, особливо щодо дотримання граничних рівнів бюджетних дефіцитів та боргів. На думку економіста Дж. Стігліца [63], дана угода поставила Європу в умови жорстких обмежень на проведення економічної політики. Це означає, що від самого початку “фундамент” єдиної валюти був недостатньо міцним, тобто весь початковий формат європейської валютної зони виявився неповним: з одного боку – інтеграція монетарної політики (єдині система грошово-кредитного регулювання та валюта), з іншого – збереження автономності банківської системи, фіскальної та бюджетної сфер.

Сьогодні очевидно, що до високо конкурентного середовища, створюваного єдиним монетарним простором найгірше були підготовлені периферійні країни ЄС. Тому в умовах слабкості монетарного та фіскального складників валютного союзу, монетарний складник не сприяв пришвидшенню структурних реформ на національному рівні, які своєю чергою забезпечили б конвергенцію економічних систем країн-членів Єврозони. Як наслідок – серйозні структурні деформації, які зумовили вразливість ЄС до фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр.

Саме про це говорив у своїх працях вже згадуваний Нобелівський лауреат Дж.Стігліц : «Можливий колапс Єврозони, яка має «природжені вади», закладені в самій її структурі – нормах, правилах та інститутах, які не відповідають різноманітності умов країн-членів. Механізм євро сприяє збільшенню, а не зменшенню дивергенції між країнами, і веде до поглиблення розламу серед країн-членів» [63]. Він також висуває низку практичних пропозицій, серед яких:

- фундаментальне реформування структури Єврозони та політик, нав'язаних країнам-членам;
- створення нової системи, яка б підтримувала функції “гнучкого євро” – зокрема, замість єдиної валюти Єврозони він пропонує створити кілька угруповань, кожне з яких мало б власну електронну валюту.

Усі описані вище початкові проблеми формування спільного економіко-валютного простору стали по суті «міною уповільненої дії», яка вибухнула в критичний момент – період глобальної кризи та поставила під загрозу існування угруповання в нинішньому форматі.

РОЗДІЛ 2. Проблеми функціонування та розвитку фінансової системи Європейського Союзу в умовах глобальних економічних криз.

2.1 Особливості функціонування фінансової системи ЄС в післякризовий період.

В умовах глобалізаційних ризиків та викликів загострюється проблема вироблення нових засад формування та функціонування фінансових систем, для забезпечення розвитку, функціонування та ефективності реалізації фінансової політики. На початку європейських процесів об'єднання від інтеграції країн Центральної та Східної Європи в західноєвропейський ринок і подальшого розширення ЄС на схід очікували, що вона дозволить цим країнам ліквідувати відставання в розмірі ВВП на душу населення.

Проте, після розширення Європейського союзу на схід стало зрозуміло, що при настільки неоднорідних рівнях економічного розвитку країн-учасниць, подальше розростання угруповання може призвести до дестабілізації ситуації та виникнення нових викликів та суперечностей. Більш того, за період впровадження спільної валюти накопичились певні проблеми в соціально-економічних системах країн ЄС, що загостило фінансові протиріччя.

Наслідком описаних подій стала системна фінансова криза Євросоюзу як сукупність проблем щодо розподілу і використання фінансових ресурсів між країнами-учасницями. Також описана внутрішня криза співпала з глобальною фінансовою кризою 2008-2010 рр., посилюючи негативні тенденції в Євросоні.

Головні економічні негаразди від приходу фінансової кризи країни ЄС відчували в другій половині 2008 – першій половині 2009 рр. Так, скорочення реального ВВП Європейського Союзу почалось у другому кварталі 2008 р. та продовжувалось аж до другого кварталу 2009 р. У цілому за ці п'ять кварталів реальний ВВП ЄС скоротився на понад 4 %, а приватні інвестиції – на 10 % [3]. Ситуація почала вирівнюватися лише у першій половині 2010 р., коли обсяги виробництва товарів і послуг продемонстрували досить швидкі темпи зростання, а та стабілізувавшись на рівні 0,3–0,5 % ВВП за квартал. Фахівці пов'язують це із спільним пом'якшенням країнами Європейського Союзу заходів фіскального

стимулювання та сповільненням економічної активності у світі.

Глобальна фінансова криза оголила всі недоліки інтеграційної політики, що майже не мала інструментів протидії економічним та політичним шокам. [31] Так, український дослідник Л. Демиденко, узагальнюючи причини системної фінансової кризи ЄС, виокремив наступні: [10]

1. **зростання дефіцитів сектору державного управління**, що призвело до зростання державних боргів як в окремих країнах-учасниках ЄС так і в Євросоюзі в цілому. Після введення в обіг спільної валюти, більшість країн Єврозони не змогли надалі дотримуватись критеріїв Маастрихтського договору: перевищення норми державного боргу 60 % від ВВП більше ніж у 2 рази, спостерігались у 2012 році у Греції – 156,9 %, Італії – 127 % та Португалії – 124,1%) [48];
2. **ерозія податкової бази та, як наслідок, неможливість фінансування зростаючих соціальних видатків** через скорочення ставок податків протягом 80-90-х рр. та використання офшорних схем крупними корпораціями, що посилило податковий тиск на малий та середній бізнес. Наслідком стало поглиблення суспільної диференціації в доходах та скорочення середнього класу як основи платоспроможного попиту, що, призвело до уповільнення темпів розвитку;
3. **високі соціальні стандарти**, які були прийняті у роки повоєнного відновлення, коли співвідношення між працюючими громадянами та пенсіонерами було 5:1.

Ще одним джерелом ризиків стала **залежність регіону від притоку приватного капіталу**. Після проблем перехідного періоду майже всі члени ЄС боролися з наслідками інтеграції до нерегульованих ринків капіталу.

Даний комплекс проблем постав перед Європейським Союзом, як на національних рівнях, так і на загальному інституційному рівні та вимагає термінової консолідації зусиль. Не дивно, що бюджет ЄС сьогодні є також джерелом фінансування антикризових заходів. Проте, при цьому враховуються пріоритети та цілі Лісабонської стратегії, схваленої Європейською Радою у 2000р. Сьогодні, всі антикризові заходи ЄС можна умовно поділити на три групи:

- 1) *стабілізація і відновлення економіки;*

- 2) глобальна і регіональна консолідація у подоланні наслідків кризи;
- 3) створення нової архітектури фінансового ринку на рівні ЄС.

Найбільш суттєвою стала потреба в стимулюванні економічної активності в країнах-членах. Проте, фіскальне стимулювання передбачувано призвело до збільшення дефіцитів національних бюджетів (в середньому на 4,5 % у 2009 році), та як наслідок – нарощування зовнішніх боргів. В умовах спільного ринку та централізованої валютної системи ефективність такого фіскального стимулювання та використання бюджетних важелів впливу є недостатніми. Інструменти бюджетного регулювання вимагають удосконалення, особливо в частині модернізації основ бюджетного устрою та механізмів впливу наднаціонального бюджетного регулювання на національні бюджетні системи, саме шляхом посилення процесу бюджетної консолідації [22].

Дане поняття з'явилося саме при обговоренні проблем цієї економічної кризи між країнами G20 і є процесом скорочення бюджетного дефіциту, нарощеного в період кризи. Причому, мова йшла про консолідацію як за рахунок збільшення доходів, так і за рахунок скорочення витрат.

Отже, **бюджетна консолідація** – сукупність заходів бюджетної політики щодо «підтримки надійного і збалансованого зростання, створення ефективних робочих місць, а також підтримання економічної та фінансової стабільності в довгостроковій перспективі [68].

В ЄС бюджетна консолідація забезпечується через створення та постійне вдосконалення інституційно-регуляторної бази функціонування бюджетної системи, а також через гармонізацію, конвергенцію та уніфікації бюджетного процесу. Рис. 2.1. наочно описує логічні зв'язки в даному процесі.

Зокрема, національні інституції країн-учасниць угруповання (парламенти, уряди тощо), з одного боку, та наднаціональні інституції в особі Європарламенту, Єврокомісії та інших, що входять до інституційної надбудови даного інтеграційного угруповання з іншого, працюють над формуванням та виконанням усіх бюджетних процедур як на національних, так і на наднаціональному рівні бюджетної системи. Це призводить до постійного удосконалення як самої

бюджетної системи ЄС, так і інституційно-регуляторного забезпечення її консолідації. А оскільки очевидно, що на сьогодні ЄС – це єдине інтеграційне угруповання з таким високим ступенем інтеграції, як відмова від суверенних прав регулювання валютно-фінансової сфери та створення спільного бюджету, то й бюджетний процес тут є явищем унікальним та істотно відрізняється від бюджетних процедур національних бюджетних систем.

Рис. 2.1. Структурно-логічна схема бюджетної консолідації в ЄС.

Джерело: [36]

Тому постійно актуальною є проблема удосконалення інституційних засад даного процесу. І першим документом тут стало Повідомлення Європейської комісії «Від фінансової кризи до одужання: європейська програма дій» [51] від 29 жовтня 2008 р., в подальшому на його основі був розроблений Європейський план економічного відновлення [52] як базовий пакет антикризових заходів.

У рамках першого пакету заходів здійснювалася рекапіталізація банків, надавалися урядові гарантії виплат банківських депозитів, що допомогло ЄЦБ та Центральним банкам держав-членів ЄС знизити їх облікові ставки. Першою у Західній Європі рекапіталізацію банків розпочала Великобританія (кінець 2008 р.), за нею прослідували уряди Іспанії, Німеччини, Швейцарії та ін. Облікові ставки були скорочені приблизно у два рази. Зокрема Банк Англії скоротив цей

показник з 5 % у вересні 2008 р. до 2 % у листопаді 2008 р. Аналогічні заходи здійснили Європейський центральний банк та Центральний банк Швеції [65].

Починаючи з жовтня 2008 р., Комісія схвалила Програму державної допомоги, наданої державами-членами фінансовим установам, на загальну суму понад 3,5 трлн. євро (майже третина річного ВВП ЄС). Ця допомога було використано на чотири основні цілі: боргові гарантії, рекапіталізація, підтримка ліквідності й обслуговування незабезпечених активів [57].

Другий пакет заходів – стабілізація і відновлення економіки – передбачав зважену і скоординовану політику на рівні, в першу чергу, держав-членів. Так, Європейська комісія спрямувала на фінансове стимулювання економіки близько 400 млрд. євро протягом 2008-2010 рр. [52] Основну частину цих коштів було спрямовано з національних бюджетів держав-членів на найбільш оптимальні, на думку урядів цих держав, заходи, затверджені національними планами антикризових дій. Наприклад, Великобританія скоротила непрямі податки з метою стимулювання споживання; Німеччина збільшила обсяги державних капіталовкладень у промисловість і розвиток інфраструктури тощо [55]. У 2010 р. найбільші обсяги фінансових асигнувань були виділені Німеччиною, Польщею, Австрією та Люксембургом (від 1,5 до 2 % ВВП).

Загалом, за оцінками, здійсненими на основі змін у бюджетних балансах держав-членів, сукупні обсяги державної підтримки економіки ЄС у 2009–2010 рр., включаючи механізми автоматичної стабілізації (ринкові інтервенції, виплати служб зайнятості тощо), сягнули 5 % ВВП (4,5 % – у зоні євро) [57]. Такі суттєві фінансові впливи додали до динаміки ВВП Спільноти у 2009 році 0,5–1 %, а в 2010 році – 0,3–0,6 % зростання [57].

Одним з основних принципів реалізації третього пакету заходів, запровадженим в ЄС стала солідарність усіх членів об'єднання щодо розробки механізмів взаємної підтримки та спільна відповідальність за стан економіки кожної з держав-членів. Європейський Союз має ефективні механізми колективної боротьби з економічними проблемами, зокрема:

- мобілізація **додаткових ресурсів ЄІБ** для підтримки малих і середніх підприємств;
- мобілізація **додаткових ресурсів бюджету ЄС** для підтримки найбільш нестабільних секторів економіки;
- механізми **прямої макроекономічної підтримки** держав-членів, що опиняються у складному економічному становищі;
- залучення **ресурсів міжнародних фінансових організацій**.

На окрему увагу заслуговує також і наявність в регіоні механізмів макроекономічної стабілізації. На сьогодні їх існує п'ять:

- 1) *Європейський механізм фінансової стабілізації (EFSM)*;
- 2) *Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF)*;
- 3) *Підтримка платіжних балансів (VoP)*;
- 4) *купівля ЄЦБ суверенного боргу* [3].

Європейський механізм фінансової стабілізації (EFSM) призначений для підтримки фінансової стабільності в усіх країнах-членах ЄС через надання їм позик МВФ за запитом держави-одержувача під гарантії бюджету ЄС [58].

Через Європейський фонд фінансової стабільності (EFSF) здійснюється макроекономічна підтримка країн-членів зони євро. Необхідні кошти отримуються від продажу Комісією облігацій на міжнародних фінансових ринках під колективні гарантії усіх держав-членів Єврозони [59].

Для підтримки платіжних балансів держав-членів ЄС, що не увійшли до Єврозони фінансові ресурси виручаються за рахунок продажу Комісією облігацій. Максимальний обсяг доступного траншу – 50 млрд. євро. Строки і порядок надання встановлюються індивідуально рішенням Ради ЄС [49].

Ще одним ефективним механізмом виступає купівля ЄЦБ суверенного боргу держави-члена ЄС. Відповідна «Програма щодо ринку цінних паперів» була схвалена Рішенням ЄЦБ 2010/5 (2010/281/EU) від 14 травня 2010 р. І саме за нею станом ЄЦБ скупив боргових зобов'язань Ірландії, Португалії та Греції на загальну суму 74 млрд. євро, з яких 60,8 % припадало на Грецію [50].

Крім суто фіскальних механізмів стабілізації економіки у посткризовий

період в країнах Євросони виникла нагальна необхідність створення системи попередження кризових явищ та підтримки макроекономічної стабільності у майбутньому. З цією метою упродовж 2011–2012 рр. Європейська Комісія затвердила пакет реформ у фінансній і макроекономічній політиці ЄС. Перш за все було передбачено зміцнення державного регулювання економіки через застосування уже чинних рамкових механізмів для фінансової політики в Європейському валютному союзі (так званого «пакета шести» – “SixPack”) і Договору про стабільність, координацію та управління в економічному та валютному союзі, спрямованих на запобігання бюджетним дисбалансам і посилення уваги до торгових аспектів.

Пакет шести “Six-Pack” складається із 5 правил та однієї директиви, він набув чинності у грудні 2011 року. Всі зміни, що прописані в ньому, спрямовані на посилення координації економічної та фінансової політики держав-членів ЄС шляхом оцінювання і моніторингу національних програм стабільності (країни-члени зони євро) та конвергенції (інші держави ЄС) з боку Ради і Європейської Комісії з метою попередження виникнення надмірного дефіциту бюджету загального уряду для підтримання у межах Союзу зростання та зайнятості. Кожна держава ЄС повинна мати середньострокові цілі для бюджетної позиції (у межах країн зони євро від 1% ВВП до профіциту циклічно скоригованого бюджету загального уряду).

Одним із шести напрямів регулювання управління економікою (Six Pack regulation on economic governance) стала Процедура макроекономічного дисбалансу (The Macroeconomic Imbalance Procedure – MIP), яка саме і була спрямована на своєчасне виявлення дисбалансів, що можуть поставити під загрозу стабільне функціонування економіки країни – члена ЄС, Євросони, або економіки ЄС загалом. З цією метою було розписано річний цикл координації економічної політики – так званий Європейський семестр (The European Semester), який включає підготовку та публікацію річного огляду економічного зростання (Annual Growth Survey – AGS) та підготовку звіту про попереджувальний механізм (Alert Mechanism Report – AMR).

Інший документ – Договір про стабільність, координацію та управління в Економічному і валютному союзі, відомий ще під назвою Бюджетний/Фіскальний Пакт, було підписано 25 країнами-членами ЄС (за винятком Великої Британії та Чехії) 2 березня 2012р. [67]. Він став по суті основою для створення фіскального союзу в межах ЄС. Його головним положенням є зобов'язання держав-підписантів прийняти на національному рівні правил щодо обмеження їхнього структурного дефіциту до 0,5 % ВВП.

Європейський Суд може винести рішення щодо відповідності національного законодавства країн взятим на себе зобов'язанням і у випадку виявлення порушення – накласти штраф у розмірі 0,1% ВВП. Ще більш дієвим інструментом примусу по дотриманню державами взятих на себе зобов'язань стало положення про те, що держави-порушники позбавляються можливості отримати допомогу від Європейського стабілізаційного механізму.

Цей інструмент майже відразу був задіяний – 13 березня 2012 р. міністри фінансів країн ЄС прийняли рішення призупинити виплату Угорщині 495 млн. євро якщо вона не відновить бюджетну рівновагу, контрольний термін для досягнення якої закінчився у 2011 р. [23]. Окрім Угорщини, в той самий період попередження про можливість застосування санкцій отримала Іспанія, контрольний термін для якої було призначено на 2013 р.

Ці базові механізми були також доповнені новими. Передусім, мова йде про т. зв. «пакетом двох» – “Two-Pack”, що передбачав координацію щорічних бюджетів країн-членів зони євро та підвищення нагляду за тими країнами-членами, які стикаються з фінансовими труднощами. Він складається з двох законодавчих актів:

- (1) регламенту стосовно моніторингу та оцінки проектів бюджетних планів, а також забезпечення корегування надмірних дефіцитів в зоні євро;
- (2) регламенту стосовно посиленого нагляду за країнами-членами Єврозони, які стикаються з фінансовими труднощами або де є передумови появи загроз фінансовій безпеці держави.

Нові нормативні акти стали підґрунтям для старту комплексного процесу

завершення формування валютного союзу, в основі якого лежить реалізація головних напрямів інтеграції: утворення банківського союзу та утворення фіскального союзу.

2.2. Процеси бюджетної консолідації в Європейському Союзі як засіб подолання економічної рецесії.

Бюджет Європейського Союзу, як з'ясувалося вище, має переважно інвестиційне спрямування. Він дорівнює приблизно 1% від ВВП країн Євросоюзу, і має головним призначенням доповнення програм за національними бюджетними програмами країн ЄС у досягненні пріоритетів, погоджених на європейському рівні [16]. Аналіз сучасного стану та структури бюджету ЄС свідчить про превалювання власних фінансових ресурсів [39]. Проаналізуємо динаміку доходів бюджету ЄС (табл. 2.1).

Очевидно, що основну частину надходжень ЄС формують власні ресурси, що є, як я вже зазначав, ключовою особливістю бюджетної політики ЄС. Протягом 2015–2017 рр. спостерігається тенденція зниження надходжень за рахунок власних ресурсів як в абсолютному так і у відсотковому значенні – з 98,88% у 2015 році до 91,10 % у 2017 році відповідно.

Проте, починаючи вже з 2018 року спостерігається тенденція до стабілізації цього показника на рівні 98% з незначним відхиленням (+0,5%). Решту доходів становлять доходи, які отримані від органів та інститутів ЄС.

Якщо ж оцінювати відхилення абсолютних показників надходжень до бюджету ЄС (табл. 2.2), то тут ситуація ще більш неоднорідна – ми можемо спостерігати постійне коливання обсягів фінансування за рахунок власних ресурсів за весь досліджуваний період. Щодо показників фінансування взагалі – то тут також приріст є неоднорідним, проте з чіткою тенденцією до нарощування бази фінансування починаючи з 2017 року і до сьогодні.

Таблиця 2.1.

**Надходження до бюджету ЄС з розбивкою за статтями доходу, 2015–2020 рр.,
млн. євро.**

№ п/п	Показник	Роки											
		2015	%	2016	%	2017	%	2018	%	2019	%	2020*	%
1	Власні ресурси	139638,5	98,88	133676,7	97,83	115483,8	91,10	142363,7	98,34	144795,1	97,51	151637,8	98,74
2	Надлишки, баланси, переоцінки	0	0,00	1349,1	0,99	6404,5	5,05	555,5	0,38	1803,0	1,21	0	0,00
3	Доходи, нараховані з доходів органів та інститутів ЄС	1301,0	0,92	1348,0	0,99%	1490,3	1,18	1547,4	1,07	1606,5	1,08	1651,3	1,08
4	Доходи від адміністративних операцій інститутів ЄС	54,5	0,04	55,5	0,04	70,2	0,06	45,1	0,03	25,1	0,02	15,1	0,01
5	Внески та повернення відповідно до програм та угод ЄС	60,0	0,04	60,0	0,04	60,0	0,05	110,0	0,08	130,0	0,09	130,0	0,08
6	Відсотки з простроченої заборгованості перед ЄС та штрафи	123,0	0,09	123,0	0,09	3230,0	2,55	115,0	0,08	115,0	0,08	115,0	0,07
7	Позики та кредитні операції	6,9	0,00	5,2	0,00	6,9	0,01	6,2	0,00	2,8	0,00	2,08	0,00
8	Інші доходи	30,2	0,02	25,0	0,02	25,0	0,02	25,0	0,02	15,0	0,01	15,0	0,01
УСЬОГО		141214,0	100	136642,5	100	126770,6	100	144767,9	100	148492,5	100	153566,1	100

*прогнозовані показники

Джерело: розраховано автором за даними [48]

Витратна частина бюджету ЄС у 2015-2019 рр. спрямована на виконання положень засновницьких договорів європейських спільнот і Договору про Європейський Союз. Вона включає витрати на реалізацію всіх секторальних політик ЄС, витрати на спільну зовнішню політику безпеки, поліційну та судову співпрацю та ін. При цьому в бюджеті ЄС витрати групуються за інституціями, які в бюджетному процесі прийнято називати секціями з поділом на глави, розділи, статті та пункти. Глави і розділи виділяються відповідно до стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку ЄС, а статті та пункти виділяються залежно від можливих форм і видів бюджетних видатків [11].

Таблиця 2.2.

**Відхилення у надходженнях до бюджету ЄС з розбивкою за статтями доходу,
2015–2020 рр., млн. євро.**

№ п/п	Показник	Відхилення (+;-)				
		2016-2015	2017-2016	2018-2017	2019-2018	2020-2019*
1	Власні ресурси	-5961,8	-18192,9	26879,9	2431,4	6842,7
2	Надлишки, баланси, переоцінки	1349,1	5055,4	-5849	1247,5	-1803
3	Доходи, нараховані з доходів органів та інститутів ЄС	47	142,3	57,1	59,1	44,8
4	Доходи від адміністративних операцій інститутів ЄС	1	14,7	-25,1	-20	-10
5	Внески та повернення відповідно до програм та угод ЄС	0	0	50	20	0
6	Відсотки з простроченої заборгованості перед ЄС та штрафи	0	3107	-3115	0	0
7	Позики та кредитні операції	-1,7	1,7	-0,7	-3,4	-0,72
8	Інші доходи	-5,2	0	0	-10	0
УСЬОГО		-4571,5	-9871,9	17997,3	3724,6	5073,6

*прогнозовані показники

Джерело: розраховано автором за даними [48]

Розглянемо структуру видаткової частини бюджету ЄС за 2015-2020 рр. (табл. 2.3). За даними таблиці видно, що найбільшу питому вагу (38-47 %) у витратах бюджету ЄС займає стаття «Розумне та інклюзивне зростання», за рахунок якої фінансується дослідження та інновації, освіта, навчання, розвиток енергетичних, транспортних та телекомунікаційних мереж тощо. Виключенням став лише 2017 рік, коли фінансування цієї статті склало лише 38,9%, і його перевищило фінансування статті «Стале зростання: природні ресурси», яка в інші роки стабільно посідає 2-ге місце з результатом (38-39,5%). За рахунок цієї статті відбувається фінансування Спільної сільськогосподарської політики, розвиток сільських районів і заходи з охорони навколишнього середовища. Видатки на сільське господарство фінансуються за рахунок двох фондів, які входять до складу Спільного бюджету ЄС: Європейського сільськогосподарського гарантійного фонду (European Agricultural Guarantee Fund – EAGF) та Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій

(European Agricultural Fund for Rural Development – EAFRD). EAGF фінансує переважно прямі виплати фермерам і заходи, що регулюють або підтримують сільськогосподарські ринки, а EAFRD покриває частку ЄС в програмах розвитку сільських територій. Спільна аграрна політика є однією з найважливіших сфер діяльності Євросоюзу.

Таблиця 2.3.

Фінансування видатків бюджету ЄС за статтями у 2015–2020 рр., млн. євро.

№ п/п	Показник	Роки											
		2015	%	2016	%	2017	%	2018	%	2019	%	2020*	%
1	Розумне та інклюзивне зростання	66923,0	47,39	59290,7	43,39	49393,8	38,96	66622,6	46,02	67556,9	45,50	72353,8	47,12
2	Стале зростання: природні ресурси	55998,6	39,66	54972,4	40,23	54120,9	42,69	56041,0	38,71	57399,9	38,66	57904,5	37,71
3	Безпека та громадянство	1859,5	1,32	3022,4	2,21	3224,3	2,54	2980,7	2,06	3527,4	2,38	3685,2	2,40%
4	Глобальна Європа	7422,5	5,26	10155,6	7,43	9055,8	7,14	8906,1	6,15	9358,3	6,30	8929,0	5,81
5	Управління (адміністрування)	8658,8	6,13	8950,9	6,55	9394,6	7,41	9666,3	6,68	9944,9	6,70	10275,1	6,69
6	Спеціальні інструменти	351,7	0,25	250,5	0,18	1581,2	1,25	551,2	0,38	705,1	0,47	418,5	0,27
	УСЬОГО	141214,0	100	136642,5	100	126770,6	100	144767,9	100	148492,5	100	153566,1	100

*прогнозовані показники

Джерело: розраховано автором за даними [48]

В цілому, бюджетні рамки на період 2015-2020 рр. демонструють тенденцію до поступової відмови від пріоритетного фінансування спільної аграрної політики і політики згуртування. Адже, протягом 2007-2013 рр. фінансування статті «Стале зростання: природні ресурси» було на рівні 42,5%, а в 1984 р. – майже 70% від сумарного обсягу бюджетних коштів [54].

Стаття витрат «Глобальна Європа» (5-7,5 % у структурі витрат) охоплює всі зовнішні операції («зовнішню політику») ЄС, такі як допомога в цілях розвитку або гуманітарна допомога. Адміністративні витрати становлять 6,5-7,5% від загальних витрат Спільного бюджету. Близько 1,3-2,5 % коштів спрямовується на захист кордонів, політику міграції та надання притулку, охорону здоров'я, захист споживачів, культуру, розвиток інформації тощо.

Видатки бюджету ЄС зумовлюють багатовекторний вплив на стан розвитку держав у цілому, а отже, є ключовим складником державного регулювання економіки.

Аналіз абсолютних відхилень у фінансуванні видатків ЄС свідчить про поступове стабільне, але нерівномірне нарощування фінансової бази починаючи з 2018 року, коли після «провалу» 2017 року ЄС почав активно нарощувати дохідну (і відповідно – видаткову частини бюджету).

Таблиця 2.4.

**Відхилення у фінансуванні видатків бюджету ЄС за статтями у 2015–2020 рр.,
млн. євро.**

№ п/п	Показник	Відхилення (+;-)				
		2016-2015	2017-2016	2018-2017	2019-2018	2020-2019*
1	Розумне та інклюзивне зростання	-7632,3	-9896,9	17228,8	934,3	4796,9
2	Стале зростання: природні ресурси	-1026,2	-851,5	1920,1	1358,9	504,6
3	Безпека та громадянство	1162,9	201,9	-243,6	546,7	157,8
4	Глобальна Європа	2733,1	-1099,8	-149,7	452,2	-429,3
5	Управління (адміністрування)	292,1	443,7	271,7	278,6	330,2
6	Спеціальні інструменти	-101,2	1330,7	-1030	153,9	-286,6
УСЬОГО		-4571,5	-9871,9	17997,3	3724,6	5073,6

*прогнозовані показники

Джерело: розраховано автором за даними [48]

2020 рік вніс суттєві корективи до бюджетного процесу Європейського Союзу. Пандемія сприяла перегляду початкового варіанту бюджету та перерозподілу ресурсів на користь підтримки економічного зростання в регіоні.

Так, в листопаді 2019 року Європарламентом було затверджено початковий варіант Бюджету Європейського Союзу на 2020 рік. Згідно цього документу, надходження в бюджет повинні були скласти 168,7 млрд. євро, що на 1,5% перевищувало показник 2019 року. Цей бюджет мав перенаправити ресурси в найбільш пріоритетні галузі. Зокрема, було збільшено видатки на захист клімату: так, 21% загальної бюджетної пропозиції ЄС на 2020 рік планувалося спрямувати на подолання кліматичних змін. Більше 83 млрд. євро планувалося витратити на цілі економічного зростання та на розвиток регіонів, а також на підтримку молоді.

Зокрема, 13,2 млрд. євро пропонувалося спрямувати на розвиток європейських інновацій за програмою Horizon 2020, ще 2,8 млрд. використати для підтримки студентської молоді за програмою Erasmus+. На 75 % повинен був зрости річний бюджет для розвитку європейської системи супутникової навігації Galileo – до 1,2 млрд. євро. 117 млн. євро виділялося для реалізації так званої Ініціативи з молодіжного працевлаштування (Youth Employment Initiative -YEI), спрямованої на підтримку європейської молоді у регіонах з високим рівнем безробіття.

Ще одна стаття витрат, прописана у Бюджеті ЄС-2020 – це підтримка Європейської програми з розвитку оборонної промисловості (EDIDP), на яку планувалося спрямувати 225 млн. євро. В цілому, затверджений у листопаді 2019 року кошторис не був орієнтований саме на економічне зростання, а носив скоріше соціальний характер. [40]

У квітні 2020 року Рада ЄС внесла зміни до бюджету Євросоюзу на 2020 рік, виділивши майже 3,1 млрд. євро [64] на боротьбу з пандемією коронавірусу. Ці кошти були спрямовані на допомогу національним системам охорони здоров'я шляхом фінансування поставки медичних засобів і обладнання. Зокрема, 2,7 млрд. євро були направлені на екстрену підтримку медичної сфери в рамках Інструменту екстреної підтримки (Emergency Support Instrument).

Також в скорегованому бюджеті виділили 350 млн. євро для допомоги Греції у вирішенні ситуації з мігрантами і 100 млн. євро для допомоги Албанії у подоланні наслідків землетрусу.

Розуміючи, що фінансування означених виплат потребує надходження додаткових коштів в національні бюджети, Європейська комісія запропонувала активно використовувати всі доступні фінансові інструменти, включаючи залучення позик. Рекомендовано тимчасово підвищити планку допустимого рівня позикових коштів в бюджеті з 1,2% до 2% сумарного ВВП Євросоюзу.

Відомо також, що частину тягаря з порятунку економік країн Євросоюзу, візьме на себе безпосередньо бюджет ЄС. Так, планується спрямувати 1 млрд. євро з бюджету ЄС як гарантію Європейському інвестиційному фонду для стимулювання діяльності банків щодо забезпечення ліквідності малого та

середнього бізнесу. Також Єврокомісія ухвалила рішення про виділення 37 млрд. євро (0,3% ВВП), включаючи інвестиційну ініціативу Corona Response та Фонд солідарності ЄС, на аналогічні цілі – підтримку бізнесу та охорону здоров'я. Для цього Єврокомісія відмовилась у 2020 році від зобов'язання вимагати від держав-членів повернути невитрачене фінансування структурних фондів, що становило близько 8 млрд. євро з бюджету ЄС та збільшило обсяг інвестицій у 2020 році.

Крім того, значні фінансові витрати несуть і національні уряди. Взагалі, обсяг фінансової допомоги національним економікам в країнах Єврозони вражає – у більшості цих країн розміри антикризових програм склали від 1 до 2% ВВП.

Так, **Італія** затвердила екстрений пакет фінансової допомоги на суму 25 млрд. євро (1,4% ВВП), включаючи видатки на систему охорони здоров'я, підтримку доходів звільнених працівників та самозайнятих, відтермінування податків. Крім цього, вжито монетарні заходи для розблокування близько 350 млрд. євро (20% ВВП) ліквідності для підприємств та домогосподарств.

Аналогічних кроків вжив уряд Іспанії – тут сформовано додатковий бюджет у розмірі 13,9 млрд. євро (1% ВВП) на підтримку видатків системи охорони здоров'я, допомогу з безробіття, збільшення лікарняних виплат інфікованим коронавірусом, допомогу в оренді малозабезпеченим та відтермінування податків для малого та середнього бізнесу.

У Франції та Бельгії сформовано фіскальні пакети, що еквівалентні 2% ВВП цих країн. Так, фіскальний пакет Франції на покриття витрат на охорону здоров'я, відтермінування податків, підтримку доходів працівників та мікропідприємств, відтермінування орендної плати та комунальних платежів для малих та середніх підприємств склав близько 45 млрд. євро.

Бельгія на аналогічні цілі спрямувала фіскальний пакет у розмірі 8-10 млрд. євро. Також в цій країні окремо передбачено 50 млрд. євро (близько 10% ВВП) у вигляді гарантій на банківські позики компаніям та само зайнятим.

Вражаючим винятком стала Німеччина, яка виділила для своєї економіки неймовірну фінансову підтримку, що сягнула 156 млрд. євро або 4,9% від ВВП країни. Виділені кошти були спрямовані на охорону здоров'я, підтримку доходу

для безробітних або людей із обмеженим робочим часом, відтермінування податків, а в деяких випадках – на допомогу по сплаті оренди та комунальних платежів. Ще більші суми виділено як гарантії державного сектора на продовження кредитування: зокрема, стабілізаційний фонд банку KfW розширив державні гарантії для позик підприємствам – до 825 млрд. євро або 25% ВВП.

Зрозуміло, що уряди країн ЄС діють за загальними кейнсіанськими принципами, які пропонують збільшувати рівень бюджетних витрат для стимулювання економіки в період спаду. І все описане вище свідчить саме про це. В той самий час, за оцінками Європейського центрального банку, економіка Єврозони скоротиться в 2020 році приблизно на 8-9% а отже може існувати реальна небезпека невиконання окремими країнами ЄС сформованих раніше боргових зобов'язань, що збільшує ризик виходу таких країн з Єврозони.

Сукупний державний борг країн Єврозони в 2020 році може перевищити 100% ВВП, що значно вище рівня боргової кризи, і може наблизитися до 160% в Італії, яка вже стикається зі зростанням процентних ставок на кредитному ринку. Європейський центральний банк зазначає, що якщо заходи, прийняті на національному або європейському рівні, визнають недостатніми для збереження прийнятності боргу, ринкова оцінка ризику деномінації може зрости [19].

Сьогодні Європейський центральний банк вживає низку важливих заходів для недопущення такої ситуації. Так, банк розширив чинну програму викупу активів (Asset Purchase Programme, APP) на 120 млрд. євро до кінця 2020 року та виділив 750 млрд. євро на купівлю цінних паперів державного і приватного секторів за новою Програмою закупівель у зв'язку з пандемією (Pandemic Emergency Purchase Programme, PEPP). Загальна сума, що призначена для забезпечення ліквідності фінансової системи Єврозони дорівнює 870 млрд. євро, що становить 6% ВВП Єврозони. Крім того, наглядові органи тимчасово послабили нормативні вимоги щодо банківського капіталу, ліквідності та непогашених позик. Банкам спрямовано прохання не розподіляти дивіденди та використовувати капітал для підтримки малого бізнесу та домогосподарств.

Але в цілому ситуація є загрозливою – з одного боку, заходи проти пандемії та підтримка економік в період рецесії потребує значних бюджетних витрат на усіх рівнях. Це означає зростання боргового навантаження, незалежно від джерел залучення фінансових ресурсів. З іншого боку – економіка Єврозони повністю не відновила від кризи 2008-2009 рр., адже рівень державного боргу по країнах в більшості випадків не повернувся на докризовий рівень. Це означає, що в наступні роки процеси бюджетної консолідації мають бути продовжені. Проте вже зараз висловлюються побоювання, що зниження фінансування несе загрозу довгостроковим пріоритетам розвитку регіону. Відповідно навколо Проекту бюджету ЄС «Багаторічна фінансова структура» (Multiannual Financial Framework – MFF) на період від 2021-2027 рр. ведуться запеклі дискусії. Все це більш детально розглянемо в наступному розділі.

РОЗДІЛ 3 Напрями подальшої трансформації фінансової системи Європейського Союзу в умовах глобалізації.

3.1. Удосконалення фінансової політики ЄС як фактор підвищення стійкості економіки в умовах прогнозованої фінансової кризи.

Одним з позитивних наслідків фінансових криз (і кризи 2008-2009 рр., і сьогодношньої кризи, яку спровокувала пандемія) можна вважати, те, що криза завжди висвітлює «слабкі місця» в економічній політиці урядів та дає змогу їх усунути. Так, в умовах економічної рецесії, керівні органи ЄС намагаються максимально посилити свій вплив на економіку Єврозони, запроваджуючи на практиці класичні кейнсіанські методи державного стимулювання: збільшення бюджетних видатків, скорочення податкових надходжень, політику дешевих грошей тощо.

Наслідком таких дій є зростання потреби у додаткових джерелах фінансування бюджетних видатків, що автоматично призводить до збільшення бюджетного дефіциту, та як наслідок – нарощування державного боргу країни.

І криза, що спровокована пандемією COVID-19, не стала винятком. Як приклад: у березні 2020 року Європейський союз заявив про безпрецедентне послаблення бюджетних правил, призупинивши дію Пакту стабільності і зростання. Це базовий документ Єврозони, відповідно до якого, держбюджети країн-членів ЄС повинні зводитися з позитивним або нульовим сальдо. У виняткових випадках Пакт допускає дефіцит бюджету, який не повинен перевищувати 3% від ВВП, а державний борг не повинен перевищувати 60% від ВВП на кінець фінансового року.

Міністри фінансів країн-членів ЄС погодилися з оцінкою Єврокомісії, що умови для використання загального застереження про можливість припинення фіскальної структурної угоди виконані, тобто, визнали наявність серйозного економічного спаду в Євразоні та ЄС в цілому. Використання застереження забезпечить гнучкість при впровадженні заходів підтримки національних економік, систем охорони здоров'я та захисту населення.

В рамках даного послаблення та відповідно до діючих норм ЄС, держави-члени можуть застосовувати систему заходів підтримки своїх економік. Так, Європейська комісія дозволила державам-членам вжити швидкі заходи для підтримки громадян та компаній (передусім малих та середніх підприємств), які стикаються з економічними труднощами. Також національним урядам дозволено підтримувати вітчизняні компанії, яким загрожує банкрутство, проте таке рішення вимагатиме офіційного схвалення країн-членів ЄС. Також національні уряди уповноважені приймати рішення про такі заходи, як: субсидіювання заробітної плати, припинення виплат корпоративних податків. призупинення виплат податку на додану вартість тощо.

Так, країнам запропоновано захищати працівників від безробіття та втрати доходів і Європейська Комісія готова підтримати національні уряди в цій ініціативі, просуваючи, зокрема, схеми роботи на короткий час, програми підвищення кваліфікації та перекваліфікації.

Крім того, Європейська Комісія прискорить підготовку законодавчої пропозиції до Європейської схеми перестрахування по безробіттю, спрямованої на підтримку політики Держав-членів ЄС, яка зберігає робочі місця та навички [29]. Також, держави-члени можуть надавати фінансову підтримку безпосередньо споживачам, наприклад, за скасовані послуги або квитки, які не відшкодовуються зацікавленими операторами.

27 травня 2020 р. було представлено **План відновлення економіки ЄС.** Зазначений План було розроблено за результатами домовленостей між лідерами держав-членів ЄС, досягнутих під час засідання Європейської Ради 26 березня 2020 року. Реалізація зазначеного Плану буде направлена на відновлення **європейської економіки**, безпрецедентні інвестиції та досягнення сталого зростання через перехід на зелену економіку та цифрову трансформацію.

В рамках Плану Європейська Комісія запропонувала створити Інструмент відновлення під назвою **«Наступне покоління ЄС» (Next Generation EU) у розмірі 750 млрд. євро.** Зазначене фінансування передбачалося на додаток до вже узгоджених Радою ЄС та Європейським Парламентом фінансових

інструментів (у вигляді кредитів), направлених на боротьбу з коронавірусом у розмірі 540 млрд. євро. Загалом ЄС зможе вивільнити кошти у розмірі 2,4 трлн євро. Цей інструмент, як частина бюджету ЄС, має доповнювати національні зусилля держав-членів щодо забезпечення соціально-економічного відновлення, гарантування рівних умов для всіх членів ЄС, а також підтримки інвестицій в зелену та цифрову економіку. Залучення коштів повинно відбуватися через обмеження власних ресурсів до 2,00% ВВП ЄС, що дозволило б Європейській Комісії використати свій кредитний рейтинг, з тим щоб запозичити на фінансових ринках 750 млрд. євро. Ці фінансові ресурси повинні спрямовуватись через програми ЄС та погашатися протягом періоду 2028 – 2058 рр. Розподіл коштів в рамках **Next Generation EU** планувалося здійснювати за пріоритетами:

1. **Підтримка держав-членів ЄС у залученні інвестицій та проведенні реформ.** передусім через інструмент відновлення та стійкості (Recovery and Resilience Facility) у розмірі 560 млрд. євро. Зокрема на гранти повинно бути спрямовано 310 млрд. євро, а на позики –250 млрд. євро. Пріоритет – перехід до зеленої та цифрової економіки.

Також мова йде про інструмент регіональної підтримки, який потрібно поповнити на 55 млрд. євро. Кошти спрямовуватимуть на подолання наслідків кризи, включаючи безробіття серед молоді.

Фонд справедливого переходу, в свою чергу, планувалося поповнити на 40 млрд. євро, щоб сприяти членам ЄС в переході до кліматичного нейтралітету.

Європейський сільськогосподарський фонд розвитку, планувалося поповнити на 15 млрд. євро з метою підтримки сільських районів у здійсненні структурних реформ, передбачених Європейською зеленою угодою, має допомогти у реалізації стратегії біорізноманіття та "Сільського господарства".

2. **Запуск економіки ЄС шляхом стимулювання приватних інвестицій:**

На поточний момент цей напрямок серед пріоритетних: планується застосувати новий інструмент підтримки платоспроможності (Solvency Support Instrument), який мобілізує ресурси для підтримки європейських компаній, які найбільше постраждали від коронавірусу. Інструмент вже почав діяти із загальним

бюджетом в 31 млрд. євро, та повинен допомогти розблокувати 300 млрд. євро для компаній.

Також актуальною є “InvestEU” – інвестиційна програма Європи, на яку виділено 15,3 млрд. євро для мобілізації приватних інвестицій. В “InvestEU” вбудовано новий інструмент стратегічного інвестування, через який можна отримати інвестиції на суму до 150 млрд. євро для стратегічних секторів, зокрема тих, що пов'язані з зеленою та цифровою економікою.

3. **Вивчення досвіду, отриманого у боротьбі з коронавірусом:** На планується направити нову програму охорони здоров'я – “EU4Health”, з тим щоб посилити систему охорони здоров'я та підготуватися до майбутніх криз в цій сфері. На ці потреби буде виділено 9,4 млрд. євро.

Також варто уваги механізм цивільного захисту – “RescEU”, на який планувалося виділити 2 млрд. євро з метою покращення оснащення та для підготовки реагування на майбутні кризи.

В свою чергу, на програму ЄС “Horizon Europe” передбачалося виділення 94,4 млрд. євро, які буде спрямовано на фінансування досліджень в галузі охорони здоров'я та перехід на зелену та цифрову економіку [30].

Зрозуміло, що такі амбітні плани фінансування нагальних проблем Європи являються частиною загальної стратегії розвитку угруповання на довгостроковий період і не можуть бути реалізовані без затвердження проекту відповідного проекту бюджету ЄС. Починаючи з лютого 2020 року в ЄС активно обговорювався **Проект бюджету «Багаторічна фінансова структура» (Multiannual Financial Framework – MFF) на період від 2021-2027 рр.** Останній проект даного бюджету по своїй суті вже охрестили «Новим Планом Маршалла» для відновлення європейської економіки, адже в умовах кризи урядам необхідно не лише підтримувати промислове виробництво та сферу послуг, але й сприяти їх якісному оновленню для пристосування до нових реалій, що означає для Євросоюзу необхідність інвестувати у цифрові технології, інфраструктуру, інновації, що підвищить рівень незалежності угруповання.

Проте, враховуючи ситуацію з COVID-19, даний Проект протягом 2020 року постійно переглядався, і до сьогодні ще не є остаточно узгодженим. Так, члени Європарламенту не схвалюють запропоноване Єврокомісією вимушене скорочення програм, орієнтованих на майбутнє, і вважають, що вони підірвуть основи стійкого відновлення [30]. До таких програм відносяться флагманські програми з охорони клімату, цифрового переходу, охорони здоров'я, молоді, культури, досліджень або управління кордонами. Існує ризик скорочення фінансування у 2021 році, а з 2024 року бюджет ЄС в цілому може стати нижче від рівня 2020 року, ставлячи під загрозу пріоритети ЄС.

Зокрема, одним з таких пріоритетних напрямів вважаються інвестиції в Європейську Зелену угоду. Країни ЄС розраховують, що після пандемії через процеси світового економічного відновлення глобальне потепління прискориться, що дозволить продавати квоти парникових викидів країн ЄС в рамках Кіотського протоколу. Тобто, серед пріоритетів ЄС – створення більш сучасної циркулярної економіки¹, незалежної від зовнішніх ресурсів. Отже, найбільша увага має бути приділена інвестиціям в нові технології, поновлювальні джерела енергії, проекти відновлення довкілля тощо.

Особлива увага у Проекті бюджету на 2021–2027 рр. ЄС також має бути присвячена питанням **оборонної політики**, адже у грудні 2017 більшість країн-членів Європейського Союзу, під впливом кібератак і агресивної поведінки РФ, підписали угоду про співпрацю в області оборони (PESCO). Початковий проект бюджету передбачав, що оборонні видатки мають зрости на 40 % — до 27,5 млрд. євро в 2021–2027 роках, це 2 % від загального бюджету ЄС за період. У майбутньому бюджеті ЄС пропонувалося запровадити пункт «військова мобільність» (іноді називається «військовим Шенгеном») з метою полегшити переміщення на континенті військ і обладнання. Визначено, що це необхідно для стримування зовнішньої агресії ворога.

¹ Циркулярна економіка (circular economy) — модель економічного розвитку, заснована на відновленні та раціональному споживанні ресурсів, альтернатива традиційній, лінійній, економіці.

Привертають увагу також видатки на **зовнішню політику** ЄС. Зокрема, їх передбачалося збільшити на чверть — до 123 млрд. євро, значна частина призначалося для сприяння державам «безпосереднього сусідства» ЄС, включно з країнами Східної Європи і пострадянськими державами. Мова йде передусім про «Європейський фонду миру», створений саме для забезпечення та підтримки операцій в третіх країнах і надання військово-технічної допомоги партнерам ЄС.

Аналітики вказують, що до цього часу ЄС серед пріоритетів зовнішньої політики декларував «комплексний підхід». Передбачалося, що інструменти розвитку, зовнішньої політики та політики безпеки повинні використовуватися «узгоджено» в інтересах всієї співдружності. Водночас, протягом останнього десятиріччя серед країн-учасниць Євросоюзу та керівництва ЄС виникали розбіжності щодо доцільності використання консолідованого бюджету в інтересах окремих країн-членів.

Підсумовуючи сказане вище та аналізуючи думки, висловлені фахівцями з питань євроінтеграції, варто виокремити такі головні параметри Проекту бюджету ЄС на 2021-2027 рр.:

По-перше, Єврокомісія вперше пропонує запровадити бюджетний розділ «Безпека та оборона», тобто фактично бюджет ЄС з озброєнь.

По-друге, передбачається поєднання та підпорядкування керівництву ЄС так званих «Закордонних інструментів».

По-третє, «Європейський фонд миру» функціонуватиме не за кошт бюджету ЄС, що дасть можливість уникнути існуючих юридичних обмежень для фінансування військових проектів.

Також фахівці відзначають, що судячи із запропонованої структури витрат, Європейський союз планує скорочувати витрати на сільськогосподарську та соціальну політику.

Проте, такі зміни у пріоритетах політики фінансування бюджету ЄС на 2021–2027 рр. подобаються далеко не всім. Специфіка та неоднорідність економічного і соціального розвитку країн-членів поглиблює протиріччя всередині Євросоюзу[37]. Країни з економікою аграрного спрямування та

низьким рівнем ВВП важко сприймають нововведення бюджетної політики. Адже саме «бідні» країни ЄС найгостріше відчули наслідки фінансової кризи, спричиненої пандемією. Часто вони не можуть надати власній економіці таку ж потужну фінансову підтримку як розвинені країни ЄС, тож розраховують на підтримку з боку спільноти. І перенаправлення ресурсів на довготермінові пріоритети розвитку їх не влаштовує.

Так, 19 червня 2020 лідери спільноти провели першу дискусію за бюджетними пропозиціями Єврокомісії, в обсязі близько € 1,1 трлн. на 2021-2027 роки, і продемонстрували неузгодженість по окремих позиціях. [8]. А 10 липня 2020 Глава Європейської ради запропонував скоротити семирічний бюджетний план ЄС на 2021-2027 роки на більш ніж € 25 млрд. – до € 1,074 трлн. (на всі 7 років) через розбіжності між країнами співтовариства.[15]. Очевидно, зниження даного показника негативно вплине на амбіційні європейські зусилля щодо відновлення економіки та її модернізацію.

Представники Європарламенту визнають, що позитивні кроки стосовно розміру та збалансованості інструменту відновлення зроблено, проте вони не можуть компенсувати відсталі пропозиції щодо довгострокового бюджету та власних ресурсів ЄС. Парламентери зазначають, що основні програми Союзу все більше скорочуються, зокрема: Horizon Europe, Erasmus +, цифрова Європа та міграційні програми. Проте, зазначають в Європарламенті, довгострокові цілі ЄС не зникли після спалаху Covid-19 і не ЄС повинен ними жертвувати.

Але повноцінне фінансування усіх стратегічних програм ЄС потребує додаткових джерел фінансування. Основні джерела доходів бюджету ЄС залишаються незмінними протягом десятиліть:

- **Митні збори** – справляються з економічних агентів, збираються на зовнішніх кордонах ЄС і надходять безпосередньо до бюджету ЄС. Держави-члени залишають собі 20% суми як відшкодування витрат на збір.
- **Поточна база ПДВ** усіх держав-членів гармонізована за допомогою складного статистичного процесу. З кожної держави-члена (за деякими

винятками) здійснюється стягнення в єдиному розмірі 0,3%.

- **Валовий національний дохід (ВНД)** фінансує ту частину бюджету, яка не покривається іншими доходами. ВНД кожної держави-члена обкладається тим самим відсотком. Визначення ставки є частиною річної бюджетної процедури.

Протягом багатьох років Парламент неодноразово закликав до реформи системи власних ресурсів. І поки Європейський союз переживає чергову хвилю коронавірусу, євродепутати наполягають на впровадженні нових джерел доходів для покриття витрат на рефінансування інструменту відновлення, запобігання різкому скороченню видатків бюджету ЄС та забезпечення того, щоб відповідь Covid-19 не стала тягарем для майбутніх поколінь.

Зокрема, Європарламент пропонує нові надходження у вигляді екологічних та фінансових зборів. Вони включатимуть:

- **спільну консолідовану базу оподаткування підприємств**, тобто джерелом прямого фінансування бюджету ЄС повинні стати відрахування від реформованої системи збору податку на прибуток корпорацій. Єврокомісія пропонує зафіксувати його на мінімальному рівні в 3 % на всій території співтовариства.
- **дохід від схеми торгівлі викидами**. Так, Єврокомісія пропонує розробити систему торгівлі промисловими квотами на викид парникових газів, 20 % доходів від яких повинні йти безпосередньо до бюджету ЄС.
- **митний (прикордонний) податок на вуглець** – податок на викиди вуглецю, що стягуватиметься з імпортованих товарів, які не оподатковуються таким податком за місцем утворення.

Ідея полягає в тому, що виробники з ЄС, використовуючи екологічно безпечнішу, але дорожчу відновлювану енергію, зможуть сформувати більш вигідну ціну у порівнянні із закордонними конкурентами, які використовують екологічно шкідливі, але дешеві джерела енергії.

- **оподаткування цифрових послуг** – Європейська Комісія пропонує запровадження даного бору не пізніше 1 січня 2023 р.

- **податок на фінансові операції;**
- **внесок на основі невідпрацьованих відходів пластикової упаковки, який буде застосовуватися вже з 1 січня 2021 року.**

Більш детальну інформацію щодо запровадження нових джерел власних доходів бюджету ЄС див. в додатку А.

Такі інновації дозволять суттєво змінити структуру власних доходів Бюджету ЄС за наступні 5 років. Євросоюз розраховує що до кінця 2027 року власні ресурси Бюджету на основі ВВП складатимуть лише 57% у структурі його доходів. (Табл. 3.1.)

Таблиця 3.1.

Еволюція джерел надходжень до бюджету ЄС

<i>Назва джерела доходу</i>	<i>Рік (%)</i>	
	<i>2008</i>	<i>2027</i>
Власні ресурси на основі валового національного доходу (внесок на основі ВНД)	72	57
Традиційні власні ресурси (переважно митні збори)	16	16
Статистичні власні ресурси, що базуються на податку на додану вартість	12	0
Спрощений власний ресурс на основі податку на додану вартість	0	14
Власні ресурси на основі загальної консолідованої бази оподаткування підприємств	0	7
Власний ресурс на основі невідпрацьованих відходів пластикової упаковки	0	4
Власні ресурси, засновані на аукціоні доходів системи торгівлі викидами в ЄС	0	2

Джерело: [38]

Також пропонується створити після 2020 року «фінансовий резерв союзу». Він витрачатиметься на подолання наслідків надзвичайних подій, а також на надзвичайні ситуації в сфері безпеки і міграції. Розподіл бюджету між країнами буде схвалено після того, як Європейська комісія визначить всі критерії надання коштів.

Голосуючи 16 вересня 2020 року, депутати Європарламенту наполягали на тому, що потрібно створити юридично обов'язковий календар запровадження нових джерел доходів. Доходи від нових власних ресурсів, запроваджених після 2021 року, будуть використані для дострокового погашення запозичень NGEU.

Парламент також неодноразово закликав скасувати всі бюджетні знижки та виправлення, які вигідні лише деяким країнам ЄС[47].

3.2. Шляхи подальшої трансформації фінансового сектора Європейського союзу у сталу фінансову систему.

Розвиток подій та шлях трансформації Європейського Союзу неможливо абсолютно точно спрогнозувати, проте можна окреслити декілька можливих сценаріїв розвитку подій в ЄС в цілому, та Європейському монетарному союзі, зокрема. Після виходу з економічної рецесії, яка спровокована глобальною пандемією Covid-19, Євросоюз може постати перед необхідністю вибору нових форм об'єднання. І цей вибір може призвести до драматичних змін: найнеобхіднішим кроком може стати утворення певної форми фіскального союзу, аби покрити поточні та майбутні витрати країн-членів. Це, в свою чергу, може призвести до нової форми політичного союзу, що ще недавно здавалося неможливим [53]. Поточна економічна політика, яку уряди проводять для пом'якшення впливу обмежувальних заходів, призведе до економічного відновлення, яке триватиме довгими роками. Це може призвести до реструктуризації ЄС, тобто, до реформ, які Євросоюз намагається уникати.

Сьогодні серед найбільш болючих проблем Європейського Союзу – його фінансування. Дана проблема також «підливає масла у вогонь» та стимулює націоналістичні тенденції розвитку Європи. Адже основними платниками внесків залишаються розвинені великі держави Європи і лише кілька малих: Німеччина, Франція, Італія, Нідерланди, Бельгія, Швеція, а головними одержувачами субсидій виступають Португалія, Греція, Польща та решта країн Східної і Центральної Європи.

Серед отримувачів бюджетних асигнувань сьогодні прогнозується падіння ВВП на 6%, а в окремих країнах – до 7%. За останніми даними [48], з усіх країн регіону Східної і Центральної Європи з найбільшими втратами з кризи вийде Угорщина. Тут очікується зростання дефіциту бюджету з 2 до 5,2%, який

потім стабілізується на рівні 4%. Державний борг збільшиться з 66,3 до 75%, щоб потім знизитися до 73,5%. Безробіття може зрости з 3,8 до 7% [46].

У Польщі [46] прогнозують найбільший за 30 років період уповільнення. Ситуація буде залежати від адекватності заходів уряду. Аналітики прогнозують, що дефіцит бюджету може зрости до 9,5%. Не виключено, що за рік він повернеться до позначки 3,8%. Державний борг може збільшитися з 46 до 58,5%.

У Словаччині [46] зростання в 2-3%, що спостерігалось до 2019 року, зміниться падінням в 6,7%. Проте структура виробництва, в принципі, дозволяє країні повернути позиції. Безробіття підніметься з 5,8 до 8,8% і потім може знизитися до 7%, а дефіцит бюджету складе 4,2%. Державний збільшиться з 48 до 60%.

Уповільнення чекає і чеську економіку. Рецесія за прогнозами може скласти 6,2%. Однак прискорений вихід економіки з режиму обмежень, оголошений в середині квітня, дозволить країні досить швидко надолужити згаяне. Безробіття в найближчі місяці може збільшитися з 2 до 5%, однак в перспективі стабілізується на рівні 4,2% - це кращий показник серед країн Центральної та Східної Європи. Дефіцит бюджету буде коливатися навколо 6,7%. В цілому прискореного виходу з кризи сприятиме анонсована і вже частково здійснена державна. Перспектива зниження дефіциту бюджету до 4% цілком реальна. Державний борг за прогнозами зростає з 30,8 до 38,7-39,9% [46].

Серед країн-донорів ситуація не краща, а подекуди, навіть ще більш складна. Так, останні роки в стані рецесії знаходиться економіка Італії, і навряд чи ситуація зміниться, враховуючи, що дана країна найбільш постраждала від пандемії Covid-19 та має найбільший в Європі державний борг.

Помітно знизилися економічні показники Німеччини (зростання ВВП не перевищує 1% на рік), а Великобританія взагалі виходить з Євросоюзу, проте саме ці дві держави були основними спонсорами ЄС. Тому, все йде до зміни співвідношення між внесками і платежами для окремих країн, а це означає або різке скорочення витрат бюджету, або збільшення внесків тих учасників, які залишилися. Обидва шляхи є проблематичними та загрожують існуванню ЄС.

Скорочення витрат небезпечне, тому що фінансування із загального бюджету було ефективним засобом залучення багатьох малих, економічно менш розвинених держав в об'єднання і вагомою причиною перебування в ньому. Без фінансування з фондів ЄС неможливо уявити саме існування сільського господарства в багатьох країнах ЄС, здійснення спільних інфраструктурних та енергетичних проектів, наукові дослідження та адміністративні реформи. Скорочення таких субсидій послабить привабливість європейського об'єднання.

Збільшення внесків для учасників об'єднання пов'язане з брекзітом. Передбачається, що припинення британських платежів повинно компенсуватися збільшенням внесків решти держав, з чим їх керівництво навряд чи погодиться через важкий економічний стан. І нетто-платники і нетто-отримувачі європейських бюджетних асигнувань балансують між депресією і кризою [43].

Ситуацію ускладнює необхідність виконання зобов'язань по збільшенню військових витрат НАТО. Також бюджети країн ЄС відчують додаткове навантаження через неконтрольований приплив біженців: до 3 млн. вихідців з Близького Сходу і Африки акумульовані в Туреччині та утримуються за рахунок ЄС. Експерти вважають можливою і нову хвилю біженців. В цьому випадку основне фінансове навантаження ляже на найбажаніші для біженців країни – Італію та Німеччину, а для цих країн така ситуація зараз неприпустима.

Таким чином, фінансові ресурси ЄС вкрай перенапружені, а можливості компенсувати британські внески сильно обмежені. Тож не дивно, що органи управління ЄС занепокоєні таким станом справ та намагаються оперативно реагувати на всі виклики як на законодавчому, так і на виконавчому рівнях.

Зокрема, оновлений цього року склад Європейської комісії суттєво відрізняється від попереднього, так як він має відповідати вимогам, які перед попереднім складом виконавчого органу ЄС ще не ставилися. І одним з таких яскравих призначень стало створення нового комісаріату, який опікуватиметься проблемами фінансових внесків і витрат бюджету ЄС, збором коштів і структурою їх розподілу за програмними цілями і країнами-членами. Це надзвичайно важлива і дискусійна сфера діяльності Європейської комісії, тому

що існування апарату ЄС і фінансування їм окремих об'єктів і видів діяльності країн-учасниць залежить від надходження внесків.

Очевидно, що кроки в напрямку вдосконалення інституцій спільного управління Євросоюзу робляться з повним розумінням викликів, які перед ним постали. Сьогодні, на мою думку, головна проблема ЄС полягає в тому, що інтеграційні процеси є незавершеними на тлі яскраво виражених макроекономічних диспропорцій і дисбалансів.

Економічний і валютний союзи в межах ЄС залишились несформованими. Тому країнам-членам необхідно йти шляхом подальшого посилення функцій макроекономічного регулювання на комунітарному рівні (спільних органів ЕВС). Але це доволі важко зробити за відсутності необхідних політичних передумов на рівні національних держав.

Якщо вважати сценарій підтримання status quo шляхом ігнорування наростання проблем нежиттєздатним (яким він і є насправді), а сценарій неконтрольованої дезінтеграції політично неприйнятним, то існують лише два виходи з цієї ситуації:

(1) істотне поглиблення інтеграції та завершення формування повноцінного валютного та економічного союзів;

В цьому випадку набув би поширення комплексний процес завершення формування ЕВС, який мав в основі реалізацію трьох головних напрямів подальшої інтеграції:

1. утворення Банківського союзу;
2. утворення Фіскального союзу через зростаючу інтеграцію фіскальних систем країн-членів;
3. запровадження єдиної європейської системи макроекономічного регулювання, яка отримала назву «Європейський семестр».

(2) контрольована часткова дезінтеграція з поверненням національним державам частини централізованих монетарних повноважень з одночасною трансформацією ролі та функцій спільної валюти [34].

Найбільш повний сценарний майбутньої трансформації ЄС було наведено в дослідженні «Визначення майбутніх сценаріїв для Єврозони» [60], в якому його автор – Марія Жоао Родрігес – колишній міністр з кваліфікації та зайнятості Португалії, відома як «матір» Лісабонської стратегії, докладно характеризує кожен із можливих варіантів розвитку подій. Отже, на її думку, можливими сценаріями розвитку Єврозони та ЄС є наступні:

I. Сценарій – половинчатість в рішеннях, не доведення справи до кінця. В цій ситуації економічний та монетарний союз залишиться несформованим та неспроможним забезпечити перехід до нової, більш екологічної та розумної моделі зростання. Регулювання загальноєвропейської фінансової системи також залишиться незавершеним, її наглядові органи – слабкими. Як наслідок – зросте залежність ЄС від фінансової допомоги зовнішніх партнерів. У такій ситуації складним завданням залишиться зменшення різниці між державами-членами у показниках зростання, інвестицій тощо. Деякі регіони перебуватимуть у стані рецесії, що, в свою чергу, призведе до посилення анти-європейських та популістських партій.

II. Сценарій – ослаблення: Європейська фрагментація та дезінтеграція. Економічний та монетарний союз залишаться незавершеними та неспроможними забезпечити зростання, що призведе до виходу країн з них. Доступ до фінансових ресурсів обмежений та непрогнозований, при цьому всі спроби регулювання фінансової системи для зменшення її вразливості зустрічають супротив з боку національних урядів. Відсутність фінансових ресурсів та можливості просування приватного та державного інвестування поглиблюють рецесію окремих країн. Наслідком цього стане зростання рівня бідності, що спричинить виникнення недовіри між регіонами та призведе до фрагментації європейської ідентичності. Протекціоністські реакції підштовхуватимуть європейців до повернення національних кордонів. Наслідком цього буде глобальний шок та рецесія.

III. Сценарій: формування європейського ядра: фінансовий союз меншої групи країн. Економічний та монетарний союз створюється меншою групою

держав-членів (ядром), в рамках цього союзу приймається новий остаточний Договір та виключаються не-члени Єврозони та навіть деякі члени Єврозони (можливість утворення дворівневої Європи). Буде створено нове управління фінансовою та банківською системами, що забезпечить фінансову стабільність. Нові інвестиції, поєднані з Європейською промисловою політикою, Єдиним ринком та структурними реформами, стимулюватимуть перехід до більш зеленої та інклюзивної економіки в групі ядра. Тут буде забезпечена стабільність, однак у країнах поза ядром, стабільність буде послаблена, що призведе до ворожості між регіонами та фрагментації європейської ідентичності.

IV. Сценарій: завершення проекту – фінансовий союз в ЄС. Євросоюз завершить створення економічного та монетарного союзу та відкриє членство для всіх держав, які хочуть приєднатися. Згідно цього Сценарію, вдасться уникнути проекту «дворівневої Європи», водночас актуальним залишиться проект двошвидкісної Європи. Буде запроваджено регулювання фінансової системи, що забезпечить фінансову стабільність. Сильні європейські наглядові органи забезпечать функціонування зрілої банківської системи в межах ЄС. Європейська боргова агенція забезпечуватиме спільний випуск державних бондів як крайнього засобу, на випадок, коли емісія на національному рівні може бути надмірною. Інвестиційні ресурси, поєднані з Європейською промисловою політикою, Єдиним ринком та відповідними структурними реформами, стимулюватимуть перехід до більш зеленої та більш інклюзивної економіки. На національному та європейському рівнях активізується соціальний діалог щодо вирівнювання зарплат та показників продуктивності, наслідком чого стане зниження різниці в економічних показниках. Єврозона, розбудовуючи Економічний і монетарний союзи, ефективно координуватиме свої зовнішні позиції, а Євро буде світовою резервною валютою.

Із запропонованих сценаріїв розвитку Єврозони та ЄС найменш бажаним є, очевидно, перспектива європейської фрагментації та дезінтеграції, а найбільш ідеальним та важким для реалізації – Сценарій IV – успішної побудови фінансового союзу. Та за оцінками дослідників, все ж найбільш реалістичними

варіантами є Сценарій I (неспроможність прийняття конкретних рішень, і як наслідок – стагнація) та Сценарій III (створення дворівневої Європи) з певними варіаціями. За моїми особистими оцінками, **найбільш вірогідною є все ж таки реалізація Сценарію III**, адже довготривалі суперечки навколо фінансування боргів Єврозони, різні рівні розвитку економік, які до того ж отримали неоднакову підтримку з боку національних урядів, недосформовані інструменти спільної дії як реакція на глобальні проблеми та виклики – все це сприяє економічному віддаленню країн та стимулює розвиток націоналістичних поглядів їх мешканців, та як наслідок – активізацію радикальних політичних рухів та партій.

Отже, підсумовуючи сказане вище, можна прийти до висновку, що на сучасному етапі розвитку ЄС як інтеграційного угруповання, воно постало перед необхідністю суттєвих трансформацій, як в економічній, так і в політичній сфері. А в умовах жорсткої нестачі фінансових ресурсів, економічна неоднорідність та розбіжність інтересів між країнами з високим ступенем вірогідності призведуть до «розшарування» за інтересами та рівнем розвитку або, навіть, спричинять розкол серед країн-членів. І тут можна говорити про два варіанти розвитку подій: або керівництво об'єднання головним пріоритетом обере посилення функцій макроекономічного регулювання на рівні спільних органів ЄС з одночасним укріпленням валютного союзу, подальшою інтеграцією фіскальних систем та єдиним фінансовим ринком, або ж уряд піде шляхом контрольованої часткової дезінтеграції з поверненням національним державам частини раніше централізованих монетарних повноважень. Який саме варіант врешті-решт обере керівництво Євросоюзу поки не очевидно.

ВИСНОВКИ

В результаті ретельного вивчення проблеми побудови та розвитку фінансової системи Європейського Союзу можна зробити наступні висновки:

- Передумовою створення фінансової системи ЄС стала гармонізація національних фінансових систем як результат міжнародної економічної інтеграції.
- Міжнародна економічна інтеграція – рівень міжнародних економічних відносин, за якого процес господарсько-політичного об'єднання країн відбувається на основі міжнародного поділу праці та здійснення узгодженої торговельно-економічної політики.
- Частина процесу гармонізації фінансової системи ЄС – валютна інтеграція як координація валютної політики, формування наднаціонального механізму валютного регулювання.
- Особливістю фінансової системи ЄС є самостійний бюджет, як база інтеграційних заходів та інструмент наднаціонального регулювання. Бюджет ЄС формується згідно з Багаторічною фінансовою програмою – семирічним планом доходів та витрат.
- Гармонізація фінансової політики ЄС сповнена протиріччями: країни мають різний рівень розвитку, що провокує розбіжності в інтересах щодо економічної та бюджетної політики та перешкоджає уніфікації бюджетного процесу.
- Тому частиною подальшої інтеграції стала валютно-фінансова конвергенція — зближення економічної політики країн, зменшення розриву в показниках соціально-економічного розвитку. Критерії конвергенції визначені в Маастрихтській угоді, на їх основі ЄС будувався як єдиний економічний простір.
- Впровадження вимог даної угоди стало проблемою, особливо в аспекті дотримання граничних рівнів бюджетних дефіцитів та боргів. Країни були обмежені в проведенні економічної політики, при цьому формат валютної зони був неповним: з одного боку – інтеграція монетарної політики (єдині система грошово-кредитного регулювання та валюта), з іншого – збереження автономності банківської системи, фіскальної та бюджетної сфер.

- Інструменти бюджетного регулювання ЄС вимагають удосконалення в частині модернізації основ бюджетного устрою та механізмів впливу наднаціонального бюджетного регулювання на національні бюджетні системи через посилення бюджетної консолідації.
- Бюджетна консолідація – сукупність заходів бюджетної політики щодо підтримки надійного і збалансованого зростання, створення ефективних робочих місць та підтримання економічної і фінансової стабільності в довгостроковій перспективі. В ЄС вона забезпечується через вдосконалення інституційно-регуляторної бази функціонування бюджетної системи, гармонізацію, конвергенцію та уніфікацію бюджетного процесу.
- Видатки бюджету ЄС є ключовим важелем державного регулювання. Аналіз фінансування видатків свідчить про стабільне нарощування фінансової бази з 2018 року, але пандемія сприяла перегляду початковий варіанту бюджету та перерозподілу ресурсів на користь економічного зростання та боротьби з її наслідками. У квітні Рада ЄС внесла зміни до бюджету Євросоюзу на 2020 рік, виділивши 3,1 млрд. євро на боротьбу з коронавірусом.
- Сьогодні обсяг антикризових програм по країнах Єврозони коливається в межах від 1 до 2% ВВП, через що актуалізувало проблему залучення додаткових коштів. Єврокомісія заохочує використання для цього усіх фінансових інструментів, включаючи позики: рекомендовано підвищити допустимий рівень позикових коштів в бюджетах з 1,2% до 2% сумарного ВВП Євросоюзу. Висновок – уряди діють за загальними кейнсіанськими принципами, збільшуючи рівень бюджетних витрат для стимулювання економіки в період спаду.
- Сукупний державний борг країн Єврозони в 2020 р. наближається до 100% ВВП, що значно вище рівня боргової кризи, і може сягнути до 160% в Італії. Тож існує небезпека невиплати окремими країнами ЄС боргових зобов'язань, що збільшує ризик їхнього виходу з Єврозони.
- Проект бюджету ЄС «Багаторічна фінансова структура» на період 2021-2027 рр. перебуває в процесі узгодження. Європарламент не погоджується на скорочення програм, орієнтованих на майбутнє (охорона клімату, цифровий

перехід, охорона здоров'я тощо) побоюючись призупинення стійкого відновлення у майбутньому. За прогнозами, починаючи з 2024 р. бюджет ЄС може стати нижче рівня 2020 р., ставлячи під загрозу пріоритети ЄС.

- Пріоритети бюджету ЄС суттєво змінилися: запроваджується бюджетний розділ «Безпека та оборона», тобто бюджет ЄС з озброєнь, «Європейський фонд миру» функціонуватиме не за кошт бюджету ЄС, що допоможе уникнути юридичних обмежень для фінансування військових проєктів. Також скорочуються витрати на сільськогосподарську політику.

- Наслідком зміни пріоритетів фінансування бюджету ЄС є невдоволення країн-членів. Неоднорідність їх економічного і соціального розвитку поглиблює протиріччя всередині Євросоюзу. Країни з економікою аграрного спрямування та низьким рівнем ВВП протестують проти таких змін бюджетної політики, так як вони найгостріше відчули наслідки фінансової кризи, спричиненої пандемією, тож спрямування грошей на довготермінові пріоритети для них не актуально.

- Криза змусила шукати нові джерела власних доходів для покриття витрат на рефінансування інструментів відновлення. Зокрема, Європарламент планує впровадження надходжень у вигляді екологічних та фінансових зборів, які включатимуть: спільну консолідовану базу оподаткування підприємств, дохід від схеми торгівлі викидами, митний податок на вуглець, оподаткування цифрових послуг, податок на фінансові операції, внесок на основі невідпрацьованих відходів пластикової упаковки. Євросоюз розраховує, що завдяки таким крокам, до кінця 2027 р. питома вага власних ресурсів на основі ВВП у структурі доходів Бюджету ЄС знизиться до 57%.

- Криза Єврозони гостро поставила питання не лише трансформації власне фінансової системи ЄС, але й всього політичного угруповання в цілому. Можна говорити про два основних сценарії подальшого функціонування угруповання: або поглиблення інтеграції із завершенням формування валютного та економічного союзів, або ж контрольована дезінтеграція з поверненням національним державам частини централізованих монетарних повноважень з трансформацією функцій євро. Для реалізації першого сценарію потрібно

реалізувати три головні напрями інтеграції: утворення Банківського та Фіскального союзів та запровадження єдиної європейської системи макроекономічного регулювання.

- Проте найбільш життєздатним сценарієм подальшої трансформації ЄС є сценарій формування так званого «європейського ядра»: створення фіскального союзу меншої групи країн. В цьому випадку економічний та монетарний союзи створюються меншою групою держав-членів (ядром), в рамках союзу приймається новий остаточний Договір, з якого виключаються не-члени Єврозони та навіть окремі члени Єврозони. Такий варіант може бути схвально прийнятий багатьма країнами-членами, адже довготривалі суперечки навколо фінансування боргів Єврозони, різні рівні розвитку економік, недосформовані інструменти спільної дії як реакція на глобальні проблеми та виклики сприяють економічному віддаленню країн та стимулюють розвиток націоналістичних поглядів їх мешканців, та як наслідок – активізацію радикальних політичних рухів та партій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.

1. Біла Л.М. Гармонізація фінансових систем країн Європейського Союзу / Л. М. Біла // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2015. - Вип. 10. - С. 228-231. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_10_51
2. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С.Я. Боринець ; 3-тє вид., стер. – К. : Т-во «Знання», 2001. – 305 с.
3. Бояр А. Антикризова політика Європейського Союзу у період 2008-2010 рр.: висновки для України / А.О. Бояр // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – № 1. – 2011. С. 77-92.
4. Бояр А. Принципи функціонування бюджетної системи Європейського Союзу / А.О. Бояр // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. // Економічні науки. – № 7. – 2009. С. 199–203.
5. Булатова Е. В. Развитие межрегионального сотрудничества как основы интеграции. С. 120 - 123 // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. Донецк: ДонНУ, 2004. – 894 с. с. 121.
6. Бурбика, М.М. Зарубіжний досвід та напрями удосконалення фінансової системи України в контексті євроінтеграції [Текст] / М.М. Бурбика, Н.Ю. Заїка // Правові горизонти. – 2016. – № 2(15). – С. 66-72.
7. Бурбика, М.М. Фінансова система Європейського Союзу: переваги та проблеми розвитку [Текст] / М.М. Бурбика, Г.Ю. Смирнова // Правові горизонти. – 2016. – № 2(15). – С. 125-131.
8. В ЕС послекризисный экономический план восстановления оценен в 750 млрд евро/ 10 июля 2020 года // [Електронний ресурс] – Finmarket. Режим доступу: <http://www.finmarket.ru/news/5273653>
9. Верига А.В. Европейская валютная интеграция : перспективы для Украины / А.В. Верига // Теория и практика общественного развития. – Краснодар : Изд. Дом «ХОРС», 2013. – № 4. – С. 244-246.

10. Демиденко Л. Фінансова криза ЄС: причини та шляхи подолання / Л. Демиденко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. - 2014. - Вип. 7. - С. 23-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2014_7_7
11. Дехтяр, Н.А. Порівняльна характеристика принципів реалізації бюджетної політики країн ЄС та України в частині формування державних видатків [Текст] / Н.А. Дехтяр, І.М. Боярко, О.В. Дейнека // Бізнес інформ. – 2013. – №8. – С.45-51.
12. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) // [Електронний ресурс] – Верховна Рада України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#top
13. Дудченко В.Ю. Діяльність центральних банків у посткризовий період: практика зарубіжних країн. Фінансові дослідження. – 2019. – № 1(6).
14. Дудченко В.Ю. Європейський центральний банк: практика функціонування у кризовий та посткризовий період. Фінансові дослідження. – 2019. – № 2(7).
15. ЕС сократит семилетний план бюджета на €25 млрд из-за разногласий внутри сообщества // [Електронний ресурс] – ТАСС. Режим доступу: <https://tass.ru/ekonomika/8934041>
16. Єврокомісія представила "бюджет розвитку" ЄС на 2020 рік / 05.06.2019 [Електронний ресурс] – Укрінформ Мультимедійна платформа іномовлення України. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2715566-evrokomisia-predstavila-budzet-rozvitku-es-na-2020-rik.html>
17. ЄК запропонувала проект бюджету ЄС на 2021 рік обсягом майже 167 млрд. євро. [Електронний ресурс] – Інформаційне агенство Інтерфакс-Україна.
18. Режим доступу: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/670983.html>
19. ЄЦБ: Пандемія створює підґрунтя для наступної фінансової кризи [Електронний ресурс] – Finbalance. Режим доступу:

<http://finbalance.com.ua/news/tsb-pandemiya-stvoryu-pidhruntya-dlya-nastupno-finansovo-krizi>

- 20.Капоразо, Дж. Європейський союз та форми держави: вестфалізм, регулювання чи пост-модернізм? [Текст] / Дж. Капоразо // Журнал дослідження спільного ринку. -1996. – №34. – с. 29-52.
- 21.Карлін М.І. Фінанси країн Європейського Союзу : навч. посіб. / М.І. Карлін. – К. : Знання, 2011. – 639 с.
- 22.Колупаєв Ю. Проблемні аспекти формування та розвитку бюджету ЄС / Ю.Б. Колупаєв, І.О. Мельничук // Гроші, фінанси і кредит. – Вип. 17. – 2018. С. 363-368.
- 23.Кризові явища в Єврозоні та їх вплив на політичні трансформації в ЄС: аналітична записка 09.04.12. [Електронний ресурс] – Національний Інститут Стратегічних досліджень. – Режим доступу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/krizovi-yavischa-v-evrozoni-ta-ikh-vpliv-na-politichni>
- 24.Кулай А. Фінансові інституції ЄС: досвід та випробування кризою / А. Кулай // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. - 2015. - № 4. - С. 98-105. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echcenp_2015_4_18
- 25.Лук'яненко Дмитро Григорович. Економічна інтеграція і глобальні проблеми сучасності: навч. посіб. / Д.Г. Лук'яненко. – К.: КНЕУ, 2005.
- 26.Мариніна С. Сутність, проблеми та перспективи розвитку форм міжнародної економічної інтеграції / С. В. Мариніна // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2014. - № 5-6. - С. 40-47. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_5-6_6
- 27.Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підруч. для ВНЗ. — 5-те вид. перероб. і доп. Рекомендовано МОН / Боринець С.Я. — К., 2008. — 582 с., тв. пал., (ст. 8 пр.).

28. Назаров М.І. Сучасний стан інтеграційних процесів у світі/ М.І. Назаров, О.Я. Макаренко // Економіка і суспільство // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Мукачівський державний університет. – №18. – 2018. С. 57-65.
29. Огляд початкових механізмів економічного, національного і багатостороннього реагування на Covid-19 [Електронний ресурс] – BRDO – Офіс ефективного регулювання (Better Regulation Delivery Office). Режим доступу: <https://brdo.com.ua/analytics/oglyad-pochatkovyh-mehanizmv-ekonomichnogo-natsionalnogo-i-bagatostoronno-go-reaguvannya-na-covid-19/>
30. Одеська регіональна торгово-промислова палата – Додаток по МО. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://orcci.odessa.ua/media/filemanager/%D0%94%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA_%D0%BF%D0%BE%20%D0%9C%D0%9E.pdf
31. Онан О. Від кризи перехідного періоду до глобальної кризи: двадцять років капіталізму і трудящі в нових країнах ЄС / Онанам Озлем // Commons. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://commons.com.ua/en/vid-krizi-perehidnogo-periodu-do-glob/>
32. Онуфрійчук О. Стійкість державних фінансів та її забезпечення у зарубіжних країнах / О. П. Онуфрійчук // Інноваційна економіка. – 2013. – № 9. – С. 164-172. С. 167
33. Палагнюк Ю.В. Процес інтеграції на європейському континенті: теоретичні та історичні аспекти / Ю.В. Палагнюк // Демократичне врядування. [Електронний ресурс] – №12. – 2013. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_11
34. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна - ЄС / В.Сіденко (керівник проекту) та ін. – Київ: Заповіт, 2018. – 214с. Режим доступу: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_pereformatuvannia_ievropeiskoi_intehratsii.pdf

35. Після коронакризи ЄС може потребувати нового рівня інтеграції – експерт // [Електронний ресурс] – Укрінформ. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3010255-pisla-koronakrizi-es-moze-potrebuвати-novogo-rivna-integracii-ekspert.html>
36. Поручник А. Процеси бюджетної консолідації в Європейському Союзі. / А.М. Поручник, А.В. Кулай // Міжнародна економічна політика. [Електронний ресурс] – № 1(22). – 2015. С. 5–10. с. 9. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Мер_2015_1_3
37. Проект бюджету ЄС на 2021–2027 рр. та його значення для України. 19 травня 2018// [Електронний ресурс] – Борисфен Інтел. Режим доступу: http://bintel.com.ua/uk/article/print/05_19_eu/
38. Раковська-Хармстоун Т. Комунізм у Східній Європі [Текст] / Т. Раковська-Хармстоун // Огляд історії. – 1986. – №8 (1). – с. 164-166.
39. Рожко О. Практика формування власних фінансових ресурсів бюджету ЄС в умовах інтеграції національних систем державних фінансів / О. Д. Рожко // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1: Економіка. - 2013. – Вип. 4. - С. 172-178. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NvChdieu_2013_4_26. с. 174.
40. У ЄС погодили бюджет на 2020 рік. 19.10.2019 / [Електронний ресурс] – Слово і діло аналітичний портал. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/19/novyna/svit/yes-pohodyly-byudzheth-2020-rik>
41. Уайлс, П. Й. Комуністична міжнародна економіка [Текст] / П. Й. Уайлс. – Оксфорд: Безіл Блеквелл, 1968.
42. Україна в процесах міжнародної інтеграції / НАНУ; Ін-тут економ. прогнозування; За ред. В.Р. Сіденка; Авт. В.Р. Сіденко, Ю.В. Павленко, О.І. Барановський, О.В. Гаврилюк. – Харків : Форт, 2003. – 280 с.

43. Ходов Л. Различия в темпах развития экономики государств ЕС в 2019-2020 гг. / Л.Г. Ходов // Горизонты экономики // Институт Европы РАН Institute of Europe RAS. – №6. – 2019.
44. Черемісова Т. А. Фінанси європейського союзу та особливості їх організації / Т. А. Черемісова // Економічний форум. - 2014. - № 2. - С. 29-35. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_2_7
45. Шапран Н. Реформування системи фінансового нагляду в ЄС / Н.С. Шапран // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Вип. 1. – С. 164-170.
46. Шишелина Л. Последствия пандемии для центральноевропейской политики и экономики: аналитическая записка / Л. Н. Шишелина. – Институт Европы РАН (Institute of Europe RAS). – №24. – 2020 (№207).
47. 2021-2027 long-term EU budget & Next Generation EU — [Electronic resource]. Access mode: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027_en
48. An official website of the European Union — [Electronic resource]. Access mode: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/budget-proposals-modernising-budget-revenue-side-may2018_en.pdf
49. Balance of Payments Assistance / European Commission [Electronic Resource]. – Access Mode: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/balance_of_payments/index_en.htm.
50. Combating the Crisis – The Role of the ECB [Electronic Resource]. – Access Mode: http://iiea.com/ftp/Infographics/!!CombatingTheCrisis-TheRoleofthe_ECB-Infograph-IIEA-01.png.
51. Communication from the Commission of 29 October 2008 “From financial crisis to recovery: A European framework for action” [COM (2008) 706] [Electronic Resource]. – Access Mode: http://ec.europa.eu/commission_barroso/president/pdf/COMM_20081029.pdf
52. Communication from the Commission to the European Council of 26 November 2008 “A European Economic Recovery Plan” [COM (2008) 800]. – 19 p.

- [Electronic Resource]. – Access Mode: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0800:EN:NOT>.
53. Giles Merritt Corona will kill or cure the EU. — 21 Apr 2020. — [Electronic resource]. Access mode: <https://www.friendsofeurope.org/insights/corona-will-kill-or-cure-the-eu/>
54. De la Ve République à l'Europe: Hommage à Jean-Louis Quermonne / Sous la dir. de F. d'Arcy, L. Rouban. – P., 1996. – P. 257.
55. EU leaders draw up joint plan for weathering financial storm [Electronic Resource]. – Access Mode: http://ec.europa.eu/news/economy/081013_1_en.htm.
56. EU long-term budget deal must be improved for Parliament to accept it / European Parliament News. – [Electronic Resource]. – Access Mode: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/priorities/eu-s-long-term-budget/20200722IPR83804/eu-long-term-budget-deal-must-be-improved-for-parliament-to-accept-it>
57. European Economy: Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses (special edition). – 2009. – № 7. – 99 p. C. 62 C.66-68.
58. European Financial Stabilisation Mechanism (EFSM) [Electronic Resource]. – Access Mode: http://ec.europa.eu/economy_finance/eu_borrower/efsm/index_en.htm.
59. European Stability Mechanism [Electronic Resource]. – Access Mode: <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/636&format=PDF&aged=1&language=EN&guiLanguage=uk>.
60. Maria João Rodrigues. Mapping Future Scenarios for the Eurozone. International Policy Analysis. Friedrich Ebert Stiftung. June 2012. P.16-20 (p.20). . — [Electronic resource]. Access mode: <http://library.fes.de/pdffiles/id/ipa/09194.pdf>
61. Scharpf F. Forced Structural Convergence in the Eurozone – Or a Differentiated European Monetary Community. – MPIfG Discussion Paper 16/15, Köln: Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung, December 2016. — [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mpifg.de/pu/mpifg_dp/dp16-15.pdf

62. Scharpf F. The Costs of Non-Disintegration: The Case of the European Monetary Union; Eppler A., Scheller H. Konzeptionalisierung europäischer Desintegration. Zug- und Gegenkräfte im europäischen Integrationsprozess. – Baden-Baden. Nomos Verlagsgesellschaft, 2013.
63. Stiglitz J.E. How a Common Currency Threatens the Future of Europe. – New York – London: W.W.Norton& Company, 2016. — [Electronic resource]. — Access mode: <https://emf.neocities.org/tmp/TheEuro.pdf>.
64. Tackling COVID-19: Council adopts amended EU budget for 2020 — 14.04. 2020. — [Electronic resource]. — Access mode: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/04/14/tackling-covid-19-council-adopts-amended-eu-budget-for-2020/>
65. The global financial crisis: recession bites into Western Europe [Electronic Resource]. — Access Mode: http://www.euromonitor.com/The_global_financial_crisis_recession_bites_into_Western_Europe.
66. Treaty on European Union, as signed in Maastricht. – 07. 02. 1992. — [Electronic resource]. — Access mode: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf
67. Treaty on Stability, Coordination and Governance in the Economic and Monetary Union. — 02 03 2012. — [Electronic resource]. — Access mode: https://www.consilium.europa.eu/media/20399/st00tscg26_en12.pdf.
68. World Economic Situation and Prospects 2015 // United Nations publication Sales No. E.15.II.C.2.— New Work, 2015. — [Electronic resource]. — Access mode: <http://www.un.org/en/-development/desa/policy/wesp>

ДОДАТОК А

Характеристика нових джерел власних доходів спільного бюджету ЄС,
запропоновані Європейською комісією на 2021-2027 рр.

Джерело доходу, запропоноване Єврокомісією.	Сутність джерела доходу	Причина, чому пропонується дане джерело доходу	Механізм роботи	Орієнтовна сума додаткових надходжень до бюджету
<i>Спрощені внески на основі ПДВ</i>	Податок на споживання, що оцінюється за доданою вартістю всіх товарів і послуг, що продаються в ЄС.	Добре працюючий, гармонізований з усіма країнами ЄС, база оподаткування для Єдиного ринку	Надзвичайно простий розрахунок. Оснований на спрощеній ПДВ-базі.	25 млрд. євро на рік
<i>Загальна консолідована база корпоративного податку, включаючи цифровий сектор</i>	Загальна консолідована база корпоративного податку – це єдина збірка загальних правил для розрахунку оподатковуваного в ЄС прибутку компаній.	Великі компанії отримують значну вигоду від єдиного ринку. Внесок заснований на гармонізованій загальній консолідованій Базі податку на прибуток підприємств в ЄС.	Кожна держава-член оподатковуватиме свою частку прибутку самостійно на основі національної ставки податку та відсоткової ставки ЄС по позиках за вимогою.	12 млрд. євро на рік (після впровадження зведеної Базис оподаткування корпоративним податком).
<i>Доходи від Системи торгівлі квотами на викиди</i>	Європейська система торгівлі квотами на викиди – це наріжний камінь кліматичної політики ЄС. Певна кількість квот продається державами-членами на аукціоні і купується компаніями для покриття їх викидів парникових газів.	Значний дохід генерується на основі політики повної інтеграції.	Частка надходжень від аукціону на квоту може передаватися до Бюджету ЄС. Механізм вбудованого захисту і справедливості в системі торгівлі викидами не постраждає.	3 млрд. євро на рік (залежно від ціни квоти)
<i>Внесок на основі невідпрацьованих відходів пластикової упаковки.</i>	Це новий інструмент, що не побудований на основні оподаткування, це скоріше екологічно обґрунтований національний внесок.	Пластикові відходи - це важлива проблема, яка повинна бути вирішена в різні способи. Цей новий власний бюджетний ресурс є потужним стимулом для держав-членів щодо збільшення ними показників переробки. Це тісно пов'язано із побудовою циклічної економіки, та стратегією ЄС щодо пластику.	Внесок від держав-членів розраховано на основі кількості відходів від пластикової упаковки, які не були перероблені, як передбачено Директивою про відходи.	7 млрд. євро якщо ставка становить 0,80 євро / кг.

Джерело: [48]